

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU“

Vol. 52-53/2003

Colecția
BIBLIOTECA ECONOMICĂ

Seria
***Probleme
economice***

**ANALIZA
SISTEMULUI
AGROALIMENTAR
ROMÂNESC**

Ioan DAVIDOVICI
- coordonator -

ISBN 973-7940-05-9

Centrul de Informare și Documentare Economică

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

ANALIZA SISTEMULUI AGROALIMENTAR ROMÂNESC

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2003

Volumul de față prezintă tema
“Analiza sistemului agroalimentar românesc”
realizată de Institutul de Economie Agrară
în cadrul

Programului Național de Cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
“**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea
Europeană și fundamentarea restructurării economiei României în contextul
tranziției spre o nouă Europă**”.

Contract 155/2001
Etapa a III-a/2002, P7

DIRECTOR DE PROIECT:

Dr. Ioan DAVIDOVICI

AUTORI LUCRARE:

Dr. Filon TODEROIU
Drd. Carmen ȘTEFĂNESCU
Dr. Violeta FLORIAN
Dr. Marioara RUSU
Drd. Monica TUDOR

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ȘEF - VALERIU IOAN FRANÇ
SECREȚAR GENERAL DE REDACȚIE - AIDA SARCHIZIAN

REDACTOR: ANCA CODIRLĂ
Concepție grafică, machetare și tehnoredactare: VICTOR PREDAC
CIDE/STUDII/PROBLEME: P52_53_03.doc

Redacția și administrația: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poștal 76 117, telefon: 0040-1-411 60 75, telefax: 0040-1-411 54 86
Adresa poștală: București 5, căsuța poștală 5 - 72

Materialele cuprinse în acest buletin pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice

Volumele seriei pot fi identificate și comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222 - 5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN - 973 - 7940 - 05 - 9

CUPRINS

INTRODUCERE	5
Capitolul I. SECTORUL AGROALIMENTAR ÎN CURS DE TRANSFORMARE ÎN VEDEREA ADERĂRII LA UE	6
1.1. Transformarea sectorului agroalimentar - repere macroeconomice est-europene	6
1.2. Oportunități și factori critici ai ajustărilor la rigorile UE	8
Capitolul II. SISTEMUL AGROALIMENTAR ROMÂNESC: EVALUĂRI STRUCTURAL-CANTITATIVE ȘI CALITATIVE	14
2.1. Mutații structural-cantitative ale sistemului agroalimentar în economia românească, perioada 1990–2000	14
2.1.1. <i>Modificarea ponderilor sectorului în ansamblul economiei naționale</i>	14
2.1.2. <i>Factori cantitativi și calitativi ai dezvoltării agriculturii în perioada 1990-2000</i>	19
2.2. Sistemul agroalimentar românesc: structuri și performanțe sectoriale	22
2.2.1. <i>Structura de ramură a sistemului agroalimentar românesc</i>	22
2.2.2. <i>Performanțe economice în cadrul sectorului agroalimentar românesc</i>	25
2.2.3. <i>Evaluări calitative comparative în sectorul agroalimentar</i>	32
Capitolul III. DIMENSIUNI REGIONALE ALE SECTORULUI AGROALIMENTAR ROMÂNESC	36
3.1. Dinamica regională a principalilor indicatori macroeconomici	36
3.2. Disparități regionale ale înzestrării cu resurse și factori de producție agricolă	38
3.3. Decalaje regionale de performanțe agricole	42
Capitolul IV. SECTORUL AGRICOL ROMÂNESC: ANALIZĂ COMPARATIVĂ DIN PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ	46
4.1. Decalaje de nivel al indicatorilor fizici și valorici	46
4.2. Disparități de performanțe economice sectoriale	50
Capitolul V. SISTEMUL AGROALIMENTAR ȘI DEZVOLTAREA RURALĂ. STUDII DE CAZ	54
5.1. Arealele rurale studiate: principalele caracteristici	54
5.2. Impactul instituțiilor dezvoltării rurale la nivel comunitar (comuna Daia, județul Giurgiu)	55
5.3. Instituțiile dezvoltării rurale – impact comunitar asupra economiei agricole (comuna Tărtășești, județul Dâmbovița)	63
Capitolul VI. CONCLUZII	76
Bibliografie	77

INTRODUCERE

Majoritatea economiştilor agrarieni consideră că productivitatea şi recompensa resurselor utilizate în sectorul agroalimentar, în general, şi în producţia agricolă în special, sunt mai mici decât în alte sectoare. O recentă confirmare a acestei constatări, devenită aproape “axiomă”, vine dintr-o ţară puternic dezvoltată – Germania, unde, “decalajul dintre profitul comparabil (neagricol) şi suma veniturilor de comparaţie (agricole) se situează la 40%” (Schmitt, 1997). Economicitatea redusă a producţiei agricole în comparaţie cu restul economiei corespunde şi stării de fapt, dedusă din conturile naţionale, conform căreia, productivitatea pe persoană ocupată în agricultură reprezintă cca 37% din cea a altor domenii economice.

Decalajul de performanţă este datorat, îndeosebi, mobilităţii insuficiente atât a factorilor de producţie, cât şi a forţei de muncă agricole, iar aceasta din urmă s-ar datora “insuficienţei disponibilităţii a populaţiei ocupate în agricultură de a abandona sau de a-şi limita activitatea sa agricolă, în favoarea unei ocupaţii neagricole de mai ridicată productivitate şi recompensă factorială” (ibidem). Altfel exprimat, disparitatea de performanţe este de natură endogenă, fiind generată, în principal, din interiorul sectorului. Pe de altă parte, aceste rămăneri în urmă ale productivităţii şi venitului în agricultură, explicate astfel, dovedesc o eficienţă redusă a utilizării factorilor de producţie prin intermediul exploataţiilor agricole.

Abordarea situaţiei sectorului agroalimentar în ansamblul economiei poate fi făcută din două perspective: una, comparativă est-europeană şi alta naţională.

Din perspectivă comparativă est-europeană, este important de analizat cadrul macroeconomic al restructurării sectorului agroalimentar, dar şi “fascicolul” de restricţii, oportunităţi şi factori critici ai dezvoltării şi adaptării sectorului agroalimentar la rigorile competitivităţii interne şi externe.

Din perspectiva economiei naţionale, sectorul agroalimentar este analizat prin prisma inserţiei acestuia, al performanţelor sale intrinsece, pe fondul modificărilor considerabile ale cadrului macroeconomic.

Legătura “retrospectivă - prospectivă” a demersului este mijlocită de determinarea efectelor de antrenare induse de sectorul agroalimentar în economia naţională.

Capitolul I

SECTORUL AGROALIMENTAR ÎN CURS DE TRANSFORMARE ÎN VEDEREA ADERĂRII LA UE

1.1. Transformarea sectorului agroalimentar - repere macroeconomice est-europene

Economia României ca, de altfel, și a celorlalte țări central și est-europene, incluzând sectorul agricol și industriile din amonte și din avalul acestuia, a cunoscut modificări fundamentale, datorate tranziției de la sistemul economic socialist la economia de piață. Presiunii interne pentru ajustare la mecanismele economiei de piață i se adaugă cea provenită din evoluțiile externe, legate de globalizarea raporturilor dintre principalii vectori ai competitivității (Hartmann et al., 1999).

Pentru sectorul agroalimentar, de importanță deosebită sunt diferitele acorduri de comerț liber, semnate de țările din Europa Centrală și de Est, între acestea putând fi amintite acordurile GATT/WTO, cât și adoptarea standardelor internaționale pe produse și pe procese tehnologice.

Date fiind aceste schimbări de natură extensivă, nivelul și structura competitivității în țările central și est-europene au fost semnificativ alterate, iar acest proces este încă în derulare.

Evoluția macroeconomică neașteptată din diferite țări central și est-europene poate fi atribuită, într-o oarecare măsură, situației cu care țările CEEC s-au confruntat la startul proceselor de transformare. Evoluția reflectă, de altfel, diferitele modalități în care au fost implementate programele de reformă instituțională în aceste țări. Analiza relevă faptul că doar prin rate înalte sau rate scăzute ale șomajului pare a fi discutabil să vorbim de o transformare de succes de la economia planificată la o economie de piață.

Dacă țările, pe de o parte, au rețineri în a forța restructurarea întreprinderilor, iar pe de altă parte, promovează reforme în sectorul politicilor financiare sau sociale, implementând astfel de instituții (necesare pentru o economie de piață eficientă), ele sunt într-o situație foarte fragilă, iar reculul economic poate ușor reveni.

Sectorul agroalimentar este important pentru întreaga economie a țărilor central și est-europene (CEEC), această afirmație putând fi relevată prin ponderea lui în PIB, în populația activă ocupată (PAO) și în comerțul exterior total.

Măsurată în termeni de PIB, importanța relativă a agriculturii era, în toate țările CEEC (excepție făcând Republica Cehă), mult mai ridicată decât în țările

membre ale UE –15, unde se situează la 2,4%. Deosebit de pronunțată este ponderea agriculturii în PIB în Bulgaria, România, Belarus și Lituania.

Indicatorul de ocupare reliefează o și mai mare relevanță a sectorului agricol. Între țările CEEC, această rată este mai scăzută în Republica Cehă (cu 4,1% în anul 1997), fiind cu puțin mai mică decât media UE-15 de cca 5% .

Informațiile privitoare la ponderea industriei alimentare în PIB total și în ocupare nu sunt disponibile pentru toate țările CEEC, de remarcat fiind, totuși, faptul că importanța relativă a acesteia este mai redusă decât cea a agriculturii în toate țările luate în considerare.

Ponderea sectorului agroalimentar în comerțul exterior total are relevanță în multe țări din CEEC. Ungaria, unde ponderea acestui sector în export este de 20%, se situează pe primul loc, iar ponderea de 6% în importul total este la cel mai scăzut nivel; asemănătoare este situația în Bulgaria.

O dată cu începutul tranziției de la economia planificată central la economia de piață, producția agricolă a scăzut puternic în cele mai multe țări CEEC. Principalele motive ale declinului producției agricole pot fi rezumate astfel:

- nesiguranța datorată procesului de privatizare și restructurare atât în sectorul agricol și alimentară, cât și în ansamblul economiei;
- colapsul legăturilor tradiționale de marketing al fostului sistem socialist și lipsa instituțiilor necesare pentru un marketing eficient într-un sistem al pieței libere;
- un considerabil recul în cererea internă;
- colapsul piețelor de export tradiționale (îndeosebi piețele din fosta URSS);
- un decalaj vizibil între prețurile output-urilor și input-urilor care duce la un puternic declin al profitabilității în exploatațiile agricole.

Producția animalieră a scăzut, în general, mai mult decât cea vegetală în majoritatea țărilor CEEC, îndeosebi în perioada 1990-94. Acest decalaj poate fi atribuit atât factorilor politici cât și celor economici. În anii economiilor de comandă, intervenția politică de partea producției și consumului era deosebit de pronunțată, mai ales la produsele animaliere.

Reducerea susținerii la producător cât și eliminarea subvențiilor la consumator - pe partea producătorilor - și reducerea puterii de cumpărare reale - pe partea consumatorilor - în perioada de tranziție, a afectat îndeosebi, sectorul animalier.

Prin liberalizarea prețurilor, subvențiile la consumator au fost eliminate și prețurile alimentelor, îndeosebi cele cu amănuntul, au crescut. Combinată cu declinul venitului real, aceasta a dus la o cădere în cererea internă pentru produsele agroalimentare și la o semnificativă modificare în modelele de consum alimentară.

Cercetările economice privitoare la competitivitatea sectorului agroalimentar în țările CEEC sunt, într-o anumită măsură, complicate de problemele serioase legate de date și informații statistice. Astfel, pe de o parte, datorită schimbărilor drastice care au loc în aceste țări, accesul la informații sigure (îndeosebi cantitative) este deseori restricționat sau chiar lipsește. Materialul factual esențial pentru cercetare este, în cele mai multe cazuri, incomplet sau nedisponibil în

forma dorită. Un motiv important este că statistici sistematice, care acoperă toate nivelurile sectorului agricol și alimentar, nu sunt disponibile.

Fără îndoială, în ultimii câțiva ani, s-a realizat un enorm progres care facilitează analize bine fundamentate ale transformării și consolidării proceselor din sectorul agricol și alimentar în țările CEEC.

1.2. Oportunități și factori critici ai ajustărilor la rigorile UE

Diferitele studii de caz¹ privitoare la principalii determinanți și la tendințele ajustărilor structurale în economia agroalimentară a țărilor central și est-europene au relevat faptul că tranziția la economia de piață a părut să fie mai lungă decât se aștepta inițial. Parțial, prelungirea s-a datorat situației economice din multe țări ale zonei, care s-a deteriorat considerabil de la începutul procesului de tranziție și care n-a atins, încă, starea sa de pornire.

În esență, performanța productivă și economică din acest grup de țări s-a deteriorat, ceea ce înseamnă, pentru analiza ce urmează să se facă mai departe, că dezarticularea performanței agriculturii și a fermelor familiale în particular s-a datorat, în primul rând, schimbărilor structurale, factorilor sectoriali specifici, precum și reacției sectorului la condițiile macroeconomice adverse sau politicilor specifice. S-a recunoscut, aproape unanim, că guvernele vor avea de jucat un rol semnificativ în transformarea eficientă a economiilor.

Din perspectivă teoretică, calea și viteza tranziției de la agricultura colectivistă la cea individuală, familială, pot fi explicate ținând cont atât de situația inițială cât și de stimularea startului spre agricultura individuală care, la rândul său, este determinat de:

- relația dintre avantajele și dezavantajele agriculturii individuale;
- arendarea sau vânzarea terenului agricol;
- comasarea în utilizarea pământului.
- Printre cele mai importante *avantaje ale agriculturii individuale* sunt de menționat:
 - costurile de tranzacție scăzute, asociate cu monitorizarea muncii prestate;
 - ineficiență redusă datorată, potențial, mai bunului control al alocării resurselor.

Pe de altă parte, *dezavantajele* sunt asociate cu lipsa așa-numitelor economii de scală în managementul riscului, informației, creditului, procurării de input-uri, marketingului și producției, luate drept costuri de oportunitate pentru părăsirea agriculturii colectiviste (determinată de natura și viteza reformei agrare, a privatizării și a decolectivizării).

¹ Ne referim la studiile elaborate în cadrul proiectului FAO-SEUM "Impact of Structural Adjustment on Family Farm" și prezentate la "Expert Consultation on the Impact of Structural Adjustment Programmes on Family Farms in CEE" (Violeta Florian și Filon Toderoiu, 2000).

- Printre principalele *restricții în dezvoltarea agriculturii individuale* sunt de menționat:

- lipsa instituțiilor de credit și de finanțare;
- statutul neclar al drepturilor de proprietate și al legislației aferente;
- instituții de susținere subdezvoltate;
- sisteme inadecvate de instruire agricolă, cercetare și extensie.

În general, restricțiile pot fi grupate în trei mari categorii:

- capital uman inadecvat;
- servicii inadecvate;
- modele instituționale incomplete.

Cei mai importanți *factori critici* care afectează ajustarea fermelor familiale la schimbările structurale și care le fac mai puțin eficiente și competitive sunt legați de mediul macroeconomic și măsurile de politică agricolă, dar sunt și o serie de factori care-și au originea în mediul microeconomic al fermelor.

Din mediul macroeconomic, sunt de menționat următorii factori critici:

- reforme generale contradictorii și firave;
- instabilitate datorată politicii de export;
- reglementarea prețurilor și a ratelor de schimb;
- lipsa unei politici sociale.

Cuplați cu aceștia, cel mai adesea, intervin și numeroși factori critici din domeniul politicilor agricole:

- parcursul și controlul incomplet al privatizării și decolectivizării pământului și activelor agricole;
- lipsa sau definirea și implementarea inadecvată a politicilor regionale și structurale;
- discriminarea fermelor familiale pe piața capitalului și a creditului;
- penuria accesului la piețele funciare și statutul juridic neclar;
- lipsa unor politici echilibrate de informații de piață.

De la nivel microeconomic, cei mai restrictivi factori ai eficienței crescânde și ai ajustării fermelor familiale la schimbările structurale sunt legați de capitalul uman.

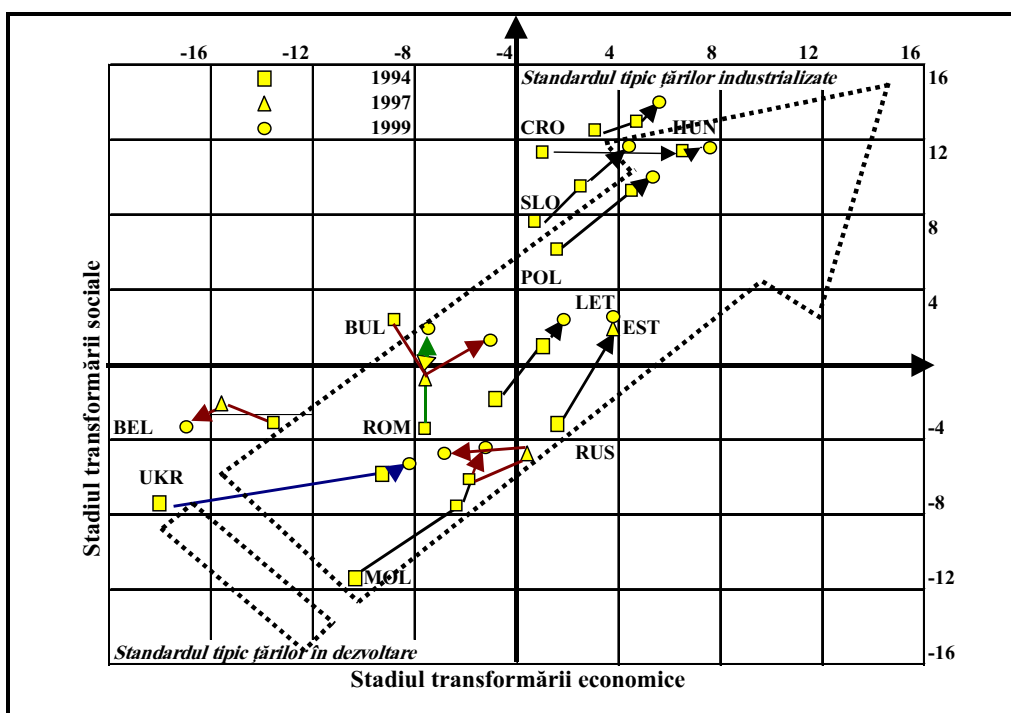
Realizarea unui sistem stabil al economiei de piață în condițiile unei societăți democratice, presupune prezența simultană a mai multor caracteristici specifice economiilor dezvoltate, în cadrul cărora sectorul agroalimentar deține poziții însemnate.

Progresul transformării economiei și societății diferitelor țări central și est-europene (CEEC) poate fi reliefată, științific, în spațiul bidimensional. Drept bază pentru dimensiunea economică sunt folosiți următorii indicatori ai reformei: privatizarea și restructurarea (la nivelul întreprinderii), politica concurențială, liberalizarea piețelor a prețurilor, a comerțului, precum și reconstruirea sistemului monetar (nivelul pieței). Dimensiunea socială este reflectată prin realizarea democrației și a statului de drept, stabilitatea (conflicte interne și externe), bunăstarea generală, precum și structurile sociale.

Metodologic, pentru fiecare an luat în considerație și pentru fiecare dimensiune a fost atribuit fiecărui indicator o valoare situată între -2 și +2. Spre exemplu, valoarea +2 corespunde standardului țărilor industrializate occidentale, iar valoarea -2 celui mai scăzut nivel al indicatorului. Diferitele valori ale indicatorilor de reformă au fost agregate și reprezentate pe scalele axelor (graficul nr. 1.1).

Graficul nr. 1.1

Orientarea transformărilor specifice tranziției în țările CEEC

Sursa: IAMO 2001, p. 11.

Nota: ROM = România; BUL = Bulgaria; BEL = Belarus; POL = Polonia; HUN = Ungaria; SLO = Slovenia; LET = Letonia; EST = Estonia; RUS = Rusia; UKR = Ucraina; MOL = Moldova; CRO = Croația.

Graficul arată că, alături de deosebirile din condițiile de pornire și de dinamica dezvoltării, a intervenit și o vizibilă convergență a majorității țărilor CEEC, în direcția "standardelor tipice ale țărilor industrializate occidentale". Îndeosebi țările asociate la UE ale "primei runde de largire" sunt de găsit, în anul 1999, în primele pătrate, și astfel, aproape de actualele standarde ale UE.

Distanța diferitelor țări CEEC față de standardele tipice țărilor industrializate (colțul drept superior al diagramei) face vizibil, de asemenea, procesul de transformare economico-socială care, pentru nici o țară CEEC, nu este deja închis. Deosebit de rămas în urmă este parcursul reformei din Rusia și Belarus, ale căror direcții de dezvoltare se abat vizibil de celelalte țări CEEC și a căror poziție s-a

înrautățit din nou, parțial, chiar față de poziția lor proprie inițială sau intermediară (direcție inconstantă a reformei). În mare măsură responsabilă pentru aceasta sunt deja amintitele reforme ezitante, deseori prea scurt active și parțial în sens retroactiv.

Cu cât se aproprie mai mult termenele prestabilite pentru aderarea celor 12 state central și est-europene, cu atât sunt aduse în discuție și alte obstacole ce pot apărea în funcționarea unei comunități de 27 de țări (15 + 12). De dată foarte recentă a fost prezentată o întreagă demonstrație metodologică a situațiilor în care creșterea heterogenității în Europa lărgită se poate transforma în obstacol decizional.

Pentru a estima distribuția puterii în interiorul reuniunilor doar în dependență de regulile de votare, adică fără luarea în considerație a preferințelor participanților, deseori se folosește așa-numitul "indice de putere Shapley-Shubik" (SSI). În acest sens sunt calculate, pentru fiecare țară, câte coaliții posibile există, pe care țara respectivă le sprijină pentru majoritatea (calificată), pentru care aceasta reprezintă "factorul hotărâtor". Acest număr de coaliții câștigătoare este pus apoi în relație cu numărul total al tuturor coalițiilor posibile.

Indicele SSI prezentat în tabelul nr. 1.1 a fost normat, în afară de aceasta, astfel încât se însumează pe toate țările, la valoarea 1. Pentru țările aderente central și est-europene se calculează în sumă o valoare de 28,9%, ceea ce corespunde aproape și cu ponderea lor comună în voturi (29,3%).

Dacă dimpotrivă, s-ar hotărî după ponderarea voturilor, discutată în preambulul Acordului de la Nisa, orientată spre ponderarea de până acum și spre actualul cvorum de 71,3%, din toate voturile pentru o majoritate calificată, forța decizională a grupului țărilor central și est-europene, măsurată cu indicele SSI, ar fi mai mare, ajungând la 31,8%.

Calculul indicelui SSI pune la bază ipoteza că fiecare țară se situează la fel de deschisă coalițiilor cu toate celelalte state membre, adică nu se creează nici o preferință pentru anumite țări. Prin aderarea țărilor central și est-europene, precum și a Ciprului și Maltei, UE devine mult mai heterogenă decât este ea astăzi, din perspectiva socioeconomică și politică. Această situație este exemplar relevantă printr-o serie de indicatori (vezi tabelul nr. 1.1).

Sporește, așadar, - prin lărgirea UE - dispersia (împrăștierea), exprimată prin coeficientul de variație - venitului pe locuitor cu 62%, iar cea a ponderii agriculturii în PIB cu 71%. De altfel, pentru toți indicatorii relevați este valabilă concluzia că atât UE -15 cât și țările central și est-europene (MEBL -10) aderente, în sine, sunt mai omogene decât "agregatul" UE-27, deși există diferențe vizibile în privința valorilor medii.

MEBL 10: Polonia, România, Cehia, Ungaria, Bulgaria, Slovacia, Lituania, Letonia, Slovenia, Estonia.

CEEC 12 = MEBL 10 + Cipru + Malta.

EU 27 = EU 15 + CEEC 12

Tabelul nr. 1.1

**Heterogenitate mai mare
în Uniunea Europeană lărgită**

Nr.		Mărime		Forța economică		Importanța agriculturii		Productivitate		Intensitate
		Populație (mil. loc.)	Supraf. agric. (mil. ha)	PIB-total (mild. unit. pcs) ¹⁾	PIB/loc. (unit. pcs ¹⁾ /loc.)	Cota agrară ²⁾ (%)	Pondere agric. în PIB (%)	Random. mediu la cereale (chintale/ha)	Prod. med. de lapte (kg/vacă)	Aloc. de fertil.
		1999	1999	2000	2000	1999	1999	1999	1999	1999
0	A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
UE - 15										
1	Suma	375,3	143,2	8510						
2	Media ³⁾	25,0	9,5	567	22507	4,5	2,0	53,0	5657	121
3	Valoare min.	0,4 (LUX)	0,1 (LUX)	19 (LUX)	15300 (GR)	1,6 (UK)	0,7 (LUX)	25,2 (SU)	4012 (IRL)	52 (GR)
4	Valoare max.	82,0 (D)	30,0 (E)	1940 (D)	42800 (LUX)	17,0 (GR)	7,1 (GR)	82,7 (LUX)	7347 (S)	241 (NL)
5	Coef.de variație ⁴⁾	1,03	1,03	1,06	0,28	0,98	0,85	0,38	0,17	0,50
MEBL - 10										
1	Suma	105,0	60,4	921						
2	Media ³⁾	10,5	6,0	92	8723	21,4	5,9	32,0	3860	49
3	Val. min.	1,4 (EST)	0,8 (SLO)	12 (EST)	5400 (BG)	5,2 (CZ)	3,2 (SLO)	11,4 (EST)	2781 (ROU)	16 (ROU)
4	Val. max.	38,7 (PL)	18,4 (PL)	338 (PL)	16100 (SLO)	41,7 (ROU)	17,6 (BG)	51,1 (SLO)	5491 (HU)	98 (SLO)
5	Coef. de variație ⁴⁾	1,06	0,92	1,02	0,9	0,56	0,82	0,38	0,22	0,56

0	A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
UE - 27										
1	Suma	481,5	203,8	9448						
2	Media	17,8	7,5	961	19485	8,2	2,8	45,8	5372	100
3	Val. min.	0,4 (M)	0,01 (M)	5 (M)	5400 (BG)	1,6 (UK)	0,7 (LUX)	11,4 (EST)	2781 (ROU)	16 (ROU)
4	Val. max.	82,0 (D)	30,0 (E)	1940 (D)	42800 (LUX)	41,7 (ROU)	17,6 (BG)	82,7 (LUX)	7347 (S)	241 (NL)
5	Coef.de variație ⁴⁾	1,24	1,12	1,46	0,45	1,09	1,46	0,45	0,24	0,61
CV EU-27/CV MEBL-10 (%)		+20%	+10%	+39%	+62%	+12%	+71%	+18%	+41%	+22%

Note: 1) paritatea de cumpărare standard (pcs) reprezintă o monedă artificială prin care sunt aplanate deosebirile din nivelurile prețurilor între diferitele țări; ponderea ocupațiilor în agricultură în populația ocupată civilă; în coloanele 3-9 este redată media ponderată; coeficientul de variație este raportul dintre abaterea standard a caracteristicii la nivelul țărilor și media mai sus redată.

2) D - Germania; M - Malta; LUX - Luxemburg; ROM - România; BG - Bulgaria; CZ - Cehia; GR - Grecia; EST - Estonia; PL - Polonia; NL - Olanda; CV - Coeficient de variație; MEBL - vezi p. 11; UK - Regatul Unit; HU - Ungaria; SLO - Slovenia; SU - Suedia; IRL - Irlanda.

Sursa: IAMO 2002.

Capitolul II

SISTEMUL AGROALIMENTAR ROMÂNESC: EVALUĂRI STRUCTURAL-CANTITATIVE ȘI CALITATIVE

2.1. Mutații structural-cantitative ale sistemului agroalimentar în economia românească, perioada 1990–2000

2.1.1. Modificarea ponderilor sectorului în ansamblul economiei naționale

În esență, structura productivă a economiei agroalimentare poate fi evaluată, în primul rând, prin analiza contribuției acestui sector la formarea resurselor economiei naționale, prin intermediul modificărilor anuale ale ponderii sectorului agroalimentar în indicatorii specifici putându-se identifica tendințe relevante (tabelul nr. 2.1).

Tabelul nr. 2.1
Sectorul agroalimentar în principalele resurse ale economiei,
1990-1998 (modificări anuale %)

Specificare		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Cumulat.
Producție finală	ASPEFV	3,7	0,4	0,0	3,6	-0,7	-1,1	-0,9	-0,5	-0,9	3,5
	PABT	0,4	-0,9	0,2	0,1	0,4	0,1	1,2	0,9	-1,7	0,6
	SAA*	4,1	-0,5	0,2	3,7	-0,3	-0,9	0,3	0,4	-2,7	4,2
Consum intermediar	ASPEFV	-0,9	0,9	-0,3	4,2	-3,3	1,5	0,1	-0,2	-3,1	-1,1
	PABT	1,3	-2,2	0,4	0,6	4,5	-3,3	0,7	0,1	3,3	5,4
	SAA*	0,4	-1,3	0,1	4,8	1,2	-1,8	0,8	-0,1	0,1	4,3
Valoare adăugată brută	ASPEFV	7,8	-3,6	-0,7	3,2	-1,1	-0,1	0,1	-2,0	-3,5	0,1
	PABT	0,6	-1,2	0,2	0,8	0,4	0,1	1,3	0,4	-1,5	1,3
	SAA*	8,4	-4,8	-0,5	4,1	-0,7	0,0	1,4	-1,6	-5,0	1,4
Import	ASPEFV	4,1	0,4	-0,1	2,4	-5,8	-0,9	0,1	0,0	0,1	0,2
	PABT	5,2	-3,6	2,1	-0,8	-2,5	0,2	-0,3	-1,8	2,0	0,5
	SAA*	9,3	-3,2	2,0	0,5	-7,3	-0,7	-0,3	-1,8	2,1	0,7
TOTAL RESURSE	ASPEFV	2,1	2,1	-0,2	2,9	-1,4	-1,1	-1,1	-0,1	-0,7	2,5
	PABT	1,1	-1,7	-0,2	0,8	-0,3	0,0	1,3	0,0	-0,3	0,8
	SAA*	2,2	0,4	-0,4	3,7	-1,7	-1,1	0,2	-0,1	-1,0	2,3

Notă: *sectorul agroalimentar (SAA), ca sumă a celor două agregate: agricultură, silvicultură, piscicultură și economie forestieră și a vânatului (ASPEFV) și produse alimentare, băutură și industria tutunului (PABT) componente.

Sursa: calculat pe baza Conturilor naționale 1989 - 98, INS.

Contribuția sectorului agroalimentar la utilizările economiei naționale poate fi realizată prin analiza structurală a destinațiilor output-urilor producției agricole și industriei alimentare, spre principalele componente de cerere internă și externă (tabelul nr. 2.2).

Tabelul nr. 2.2

**Sectorul agroalimentar în principalele utilizări ale economiei,
1990-1998 (modificări anuale %)**

Specificare		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Cumulat
Cerere intermediară	ASPEFV	0,8	2,8	0,3	3,3	2,7	-5,1	-0,7	-0,2	3,4	7,4
	PABT	0,5	-0,7	0,2	-0,1	-2,7	3,3	1,1	1,3	-4,8	-2,0
	SAA*	1,3	2,1	0,5	3,2	0,0	-1,8	0,3	1,2	-1,4	5,4
Cerere finală a populației	ASPEFV	1,4	5,9	3,3	1,5	-0,6	-0,7	-0,8	-1,0	-3,5	5,4
	PABT	0,3	-2,4	-3,7	-1,3	-1,9	0,9	1,3	-1,8	0,1	-8,5
	SAA*	1,6	3,5	-0,4	0,2	-2,5	0,2	0,5	-2,8	-3,4	-3,0
Export	ASPEFV	-0,4	3,2	-1,5	-0,4	0,4	0,9	1,0	-1,7	0,1	1,4
	PABT	-4,2	2,0	0,5	0,5	-0,4	2,2	-2,7	0,8	-1,5	-2,7
	SAA*	-4,6	5,2	-1,0	0,1	0,1	0,1	1,3	-0,9	-1,4	-1,3
TOTAL UTILIZĂRI	ASPEFV	2,1	2,1	-0,2	2,9	-1,4	-1,1	-1,1	-0,1	-0,7	2,5
	PABT	1,1	-1,7	-0,2	0,8	-0,3	0,0	1,3	0,0	-0,3	0,8
	SAA*	2,2	0,4	-0,4	3,7	-1,7	-1,1	0,2	-0,1	-1,0	2,3

Notă: *sectorul agroalimentar (SAA), ca sumă a celor două agregate: agricultură, silvicultură, piscicultură și economie forestieră și a vânatului (ASPEFV) și produse alimentare, băutură și industria tutunului (PABT) componente.

Sursa: calculat pe baza Conturilor naționale 1989 - 98, INS.

Cumulativ, modificările anuale de ponderi ale sectorului agroalimentar în perioada 1990 - 98 (ultima coloană a tabelului de mai jos) este pozitivă la fiecare dintre cei cinci indicatori specifici ai formării resurselor economiei naționale. Cele mai pregnante modificări cumulative pozitive (peste 4%) s-au înregistrat la consumul intermediar și producția finală. Aceasta înseamnă că, la indicatorii menționați, în primii nouă ani de tranziție a avut loc o creștere cumulativă de pondere a sectorului agroalimentar, tendință imprimată de componenta "agricultură" a sectorului (la producția finală cu 3,5%, iar la total resurse cu 2,5%).

În același timp, reducerea considerabilă (-6,1%) a modificărilor cumulate de ponderi ale sectorului agroalimentar la indicatorul remunerarea salarială brută, datorată, în exclusivitate, agriculturii (-8,0%) unde, după 1990, s-a diminuat continuu numărul primitorilor de salarii ca urmare a destructurării și privatizării fostului sector socializat al acestei ramuri.

În ceea ce privește importurile agroalimentare, ale căror ponderi s-au situat între 5,7% (1997) și 16,4% (1992), s-au înregistrat ponderi foarte diferențiate ale celor două componente ale sectorului agroalimentar (între 1% și 7,8% în agricultură și, respectiv, 4,6% și 11,3% în industria alimentară), imprimând, astfel, agregatului sectorial modificări relativ lente de ponderi anuale, care însumate nu depășesc 0,7%. Ponderile mai mari ale industriei alimentare confirmă faptul că piața internă a fost penetrată de produse de import care au indus reduceri de capacități utilizate.

Caracterul predominant de autoconsum este prezent în sectorul agroalimentar românesc în primii nouă ani de tranziție. Această tendință este reflectată de modificarea anuală cumulativă a ponderii sectorului în cererea intermediară (5,4%) care este incomparabil mai mare față de alte componente ale cererii agregate totale.

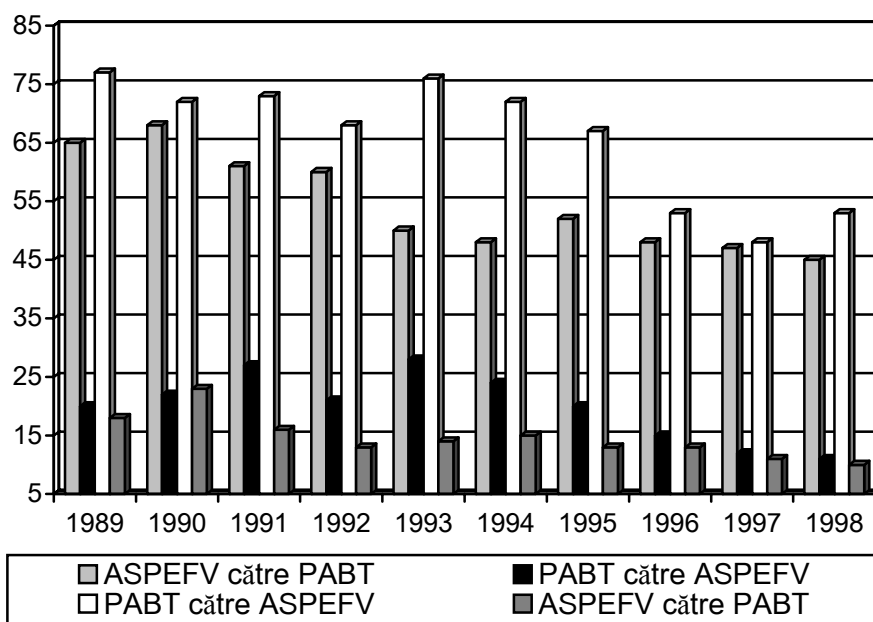
Poderea sectorului agroalimentar în cererea finală a populației, situată între 40,4% (1998) și 48,5% (1991), s-a modificat cumulativ în direcția unei reduceri cu 3%, datorată în exclusivitate industriei alimentare (- 8,5%) care a anihilat practic creșterea cumulativă de 5,4% înregistrată de agricultură.

În timp ce importurile prezentau modificări cumulative pozitive de ponderi ale sectorului agroalimentar, exporturile evidențiază un declin sectorial evident deoarece, pe întreaga perioadă 1990-98, contribuția acestuia s-a diminuat cu 1,3%, mai pronunțată fiind modificarea negativă la industria alimentară (- 2,7%). Tendință care confirmă înrăutățirea structurii calitative a comerțului exterior, în sensul reducerii ponderii exportului de produse agroalimentare cu grad ridicat de prelucrare și creșterii ponderii importurilor de produse procesate agroalimentare.

În interiorul sectorului agroalimentar, relațiile dintre producția agricolă (ASPEFV) și industria alimentară (PABT) sunt comensurate prin cuantumulurile relative ale schimburilor interramuri, pornind de la greutatea specifică pe care o dețin vânzările și, respectiv, cumpărările în fiecare din aceste sectoare, în relație cu totalul vânzărilor și, respectiv, cumpărărilor lor intermediare (graficul nr. 2.1).

Graficul nr. 2.1

Interrelații dintre agricultură (ASPEFV) și industria alimentară (PABT) în economia României, perioada 1989-1998

Sursa: calculat, pe baza Conturilor naționale 1989-98, INS.

Sintetic, prezența unui proces de dezintegrare agroalimentară în economia României rezultă din analiza intensității fluxurilor economice dintre agregatul general “agricultură” (ASPEFV) și agregatul “industrie alimentară” (PABT), atât din perspectiva livrărilor (destinațiilor) intermediare, cât și a achizițiilor (proveniențelor) intermediare.

Din perspectiva livrărilor intermediare (pe liniile matricei input-output) se înregistrează o diminuare cu cca 20 de puncte procentuale a intensității vânzărilor intermediare ale agriculturii către industria alimentară (de la 65,1% în 1989 la numai 45,0% în 1998, cu punct de maxim de 67,0% în 1990).

Simultan, intensitatea fluxurilor de livrări intermediare ale industriei alimentare către agricultură a scăzut cu peste 7 puncte procentuale (de la 19,1% în 1989 la 12,0% în 1998, cu punct de maxim de 28,4% în 1993).

Procesul de dezintegrare agroalimentară are cauze multiple, cantonate atât în modelul de dezvoltare a sectorului agroalimentar în economia de comandă cât și în eșecurile tranziției de la centralism la concurență, între care:

- destructurarea asimetrică înregistrată în agricultură (mult mai rapidă și mai radicală) față de cea din industria alimentară (mai lentă și mai superficială);
- îngustarea cererii finale de consum agroalimentar al populației, ca urmare a acțiunii reculului economic general, pe un fond de hiperinflație persistentă.

Din perspectiva achizițiilor intermediare (pe coloanele matricii input-output), este de semnalat o reducere și mai puternică (cu 23,4 puncte procentuale) a intensității fluxurilor cumpărărilor intermediare ale industriei alimentare de la agricultură (de la 76,7% în 1989, la 53,3% în 1998).

Concomitent, achizițiile intermediare ale agriculturii de la industria alimentară și-au diminuat intensitatea cu aproape 9 puncte procentuale (de la 18,0% în 1989, la 9,2% în 1998, cu punct de maxim de 23,7% în 1990). Una dintre explicațiile dezintegrării sectorului agroalimentar poate consta în situația creată de atomizarea excesivă a numărului agenților economici furnizori de materii prime agricole comparativ cu numărul relativ redus al procesatorilor.

Sunt de identificat unele tendințe semnificative, între care:

- reculul ponderii vânzărilor intermediare ale agriculturii către industriile alimentare, confirmându-se, astfel, destructurarea puternică a raporturilor “agricultură - industria alimentară” moștenite din economia centralistă;
- ponderea relativ scăzută și oscilantă a vânzărilor intermediare ale industriei alimentare către producția agricolă, datorită înclinației acestei ramuri de a participa, cu precădere, la satisfacerea cererii finale de consum agroalimentar, intern sau extern.

În concluzie, a avut loc un recul considerabil al furnizărilor intermediare ale producției agricole către industria alimentară, dar și al cumpărărilor intermediare ale industriei alimentare de la producția agricolă.

Între factorii care au influențat tendințele de dezagregare a relațiilor inter-sectoriale dintre agricultură și industria alimentară pot fi enumerați:

- neclarificarea la timp a raporturilor juridice privitoare la statutul proprietății asupra pământului și a mijloacelor de producție din agricultură, ceea ce a generat o anumită instabilitate și nesiguranță în plasarea capitalurilor în producția agricolă;

- achiziția și utilizarea în măsură tot mai redusă de inputuri intermediare, ca urmare a scumpirii acestora. Prețurile inputurilor au crescut incomparabil mai mult decât prețurile produselor agricole. Creșterea costurilor s-a datorat și distrugerii stocului de capital fix productiv din agricultură (sisteme de irigații și desecări, construcții agrozootehnice, inventar mașinist, plantații pomi - viticole, efective de animale matcă etc.);
- instabilitatea cantitativă a producției agricole s-a transmis în ramurile din avalul agriculturii și, îndeosebi, în industria alimentară, unde capacități de prelucrare, dimensionate pentru furnizori mari de materii prime agricole, au rămas în mare parte neutilizate ca urmare a fărâmițării excesive a ofertei interne de produse agroalimentare și a accentuării înclinației spre autoconsum a producătorilor agricoli individuali (tabelul nr. 2.3);

Tabelul nr. 2.3

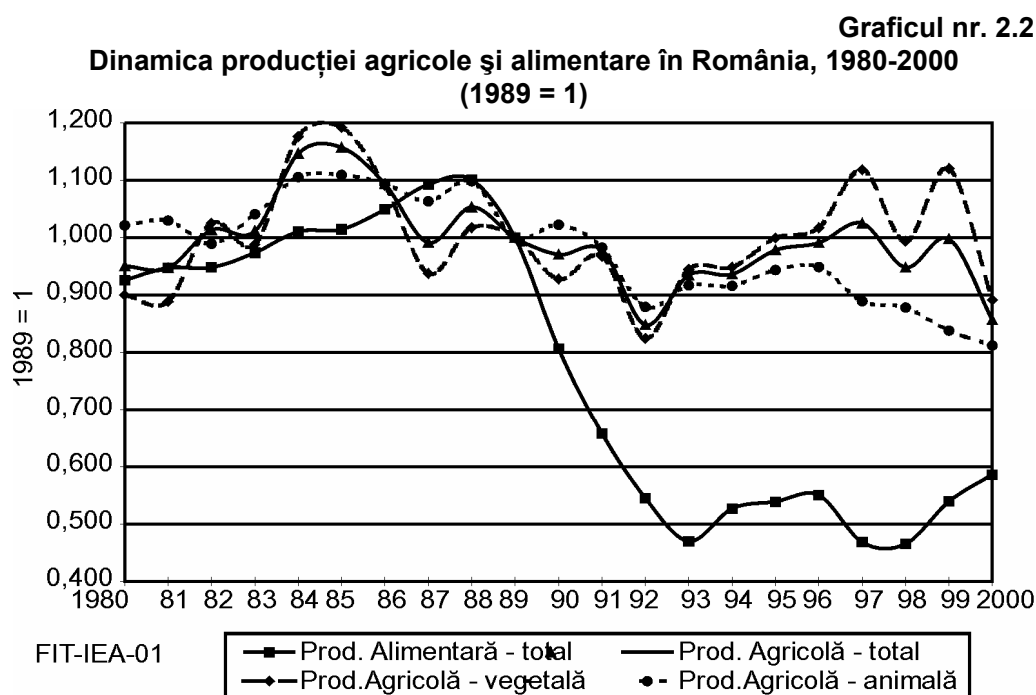
**Dinamica principalelor materii prime agricole și produse alimentare,
1989-1999
(indici de volum, 1989 = 1)**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Grâu și secară	0,930	0,701	0,407	0,675	0,780	0,972	0,399	0,906	0,656	0,590	0,562
Floarea soarelui	0,848	0,933	1,180	1,061	1,165	1,422	1,672	1,308	1,637	1,984	1,099
Sfeclă de zahăr	0,484	0,695	0,428	0,248	0,408	0,392	0,420	0,402	0,349	0,209	0,837
Lapte - total	0,977	1,019	0,993	1,046	1,183	1,254	1,264	1,241	1,201	1,161	1,141
Carne - total	1,168	1,059	0,992	1,013	0,969	0,966	0,977	0,892	0,875	0,796	0,740
Făină de grâu și secară (echiv. grâu)	0,993	1,138	1,054	0,994	1,031	1,146	1,276	1,388	1,115	1,046	0,861
Uleiuri comestibile	1,089	0,952	0,871	0,859	0,782	0,903	0,951	0,992	0,698	0,988	1,020
Zahăr din sfeclă de zahăr	1,177	1,087	0,804	0,418	0,614	0,665	0,784	0,659	0,595	0,367	0,177
Lapte de consum	0,928	0,726	0,683	0,566	0,685	0,704	0,620	0,545	0,331	0,311	0,286
Produse lactate proaspete (3,5%grăsime)	1,547	0,982	0,548	0,523	0,546	0,816	0,744	0,528	0,299	0,334	0,328
Unt și brânzeturi	0,992	0,734	0,539	0,523	0,477	0,524	0,477	0,438	0,344	0,297	0,273
Carne tăiată	1,355	1,223	0,891	0,896	0,860	0,864	0,869	0,710	0,535	0,516	0,371
Preparate din carne (inclusiv conserve)	1,307	0,956	0,661	0,611	0,617	0,631	0,529	0,441	0,440	0,497	0,437

Sursa: calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României, 1991- 2001, INS.

- gradul redus de utilizare a capacităților de prelucrare agroalimentară (care a sporit costurile fixe pe unitatea de produs finită), împreună cu diminuarea drastică a puterii de cumpărare a populației au dus la îngustarea cererii interne de produse agroalimentare, devenind factor de frânare a potențialului de relansare a producției și a performanțelor sectoriale.

Reflectarea cuprinzătoare a evoluțiilor divergente intervenite între agricultură și industria alimentară poate fi realizată prin intermediul corelației vectoriale dintre cele două componente ale sectorului agroalimentar (graficul nr. 2.2).

Sursa: calculat pe baza datelor din Anuarul statistic al României, 1991-2001.

2.1.2. Factori cantitativi și calitativi ai dezvoltării agriculturii în perioada 1990-2000

Restructurarea economiei naționale a vizat, între altele, restabilirea echilibrelor sectoriale pe criterii de competitivitate internă și internațională, urmărindu-se creșterea macroeconomică și a exporturilor, garantarea securității alimentare, și îmbunătățirea standardului de viață în mediul rural.

Volumul producției agricole totale se situa, în anul 2000, practic sub nivelul anului 1989, cu aproape 14%. În cadrul acesteia, producția vegetală a înregistrat, în același interval, un recul de cca 11%, iar producția animală a marcat un regres considerabil, de aproape 19% (tabelul nr. 2.4).

Tabelul nr. 2.4

**Dinamica producției agricole și alimentare,
1989-2000 (indici de volum, 1989=1)**

Anul	Producția agricolă			Producția alimentară
	Totală	Vegetală	Animală	
1989	1,000	1,000	1,000	1,000
1990	0,971	0,928	1,022	0,807
1991	0,978	0,968	0,983	0,658
1992	0,848	0,825	0,879	0,545
1993	0,935	0,945	0,917	0,470
1994	0,937	0,948	0,916	0,527
1995	0,978	0,999	0,944	0,539
1996	0,991	1,017	0,949	0,550
1997	1,025	1,118	0,890	0,468
1998	0,948	0,994	0,878	0,465
1999	0,998	1,120	0,838	0,539
2000	0,857	0,892	0,813	0,586

Sursa: calculat, pe baza datelor din Anuarul statistic al României, 1991-2001, INS.

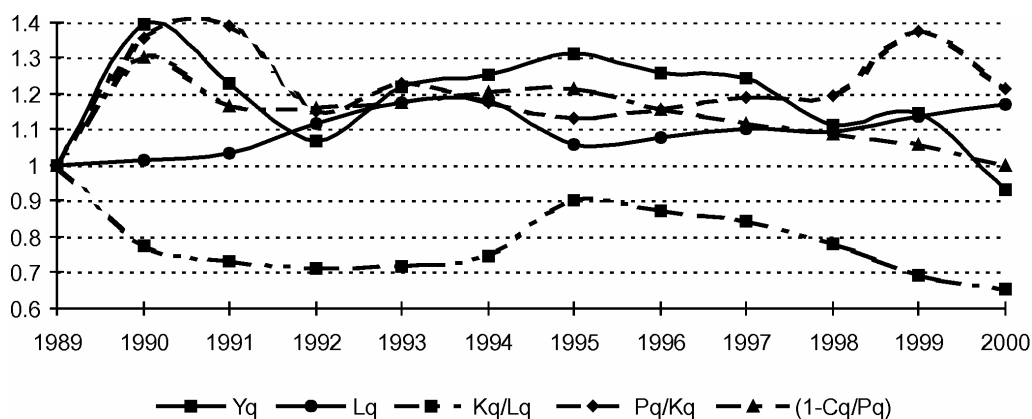
Deși în strictă dependență de dinamica producției agricole, producția industriei alimentare românești a înregistrat în anii tranziției o scădere considerabilă, ea situându-se cu 41,4% în 2000 sub nivelul anului 1989, ceea ce înseamnă că industriile de procesare agroalimentară nu au capacitatea de a absorbi nici oferta indigenă, relativ stabilă de materii prime agricole.

Pe de altă parte, a avut loc îngustarea cererii interne agregate pentru produsele agroalimentare de proveniență internă. Aceasta s-a datorat, pe de o parte, reducerii puterii de cumpărare a populației, iar pe de altă parte, unor facilități de penetrare a pieței interne de către importurile agroalimentare. Consumul final al populației a scăzut în anul 1999 cu 2,2% comparativ cu anul 1989, în contextul diminuării puterii de cumpărare și a veniturilor. O modalitate relevantă de determinare a influenței factorilor extensivi și intensivi asupra dinamicii outputului sectorial¹ este constituită de utilizarea indicatorilor sintetici ai producției agricole din conturile naționale. Ne referim la relația agregată de exprimare a dinamicii valorii adăugate brute (Yq) ca rezultat al înălțurii multiplicative a patru factori și anume: forța de muncă (Lq); înzestrarea tehnică a muncii cu capital fix (K/L); eficiența brută a capitalului fix (Pq/Kq); intensitatea valorii adăugate brute ($Yq=1-Cq/Pq$) (graficul nr. 2.3).

¹ În literatura economică, prin "output sectorial" se înțelege, de regulă, PIB -ul (valoarea adăugată brută) sau valoarea producției.

Graficul nr. 2.3

**Dinamica valorii adăugate brute (Y_q) și a factorilor extensivi și intensivi,
1989-2000 (1989 = 1)**

În relația menționată, sunt considerați factori extensivi forța de muncă (L_q) și înzestrarea tehnică cu capital fix (K_q/L_q), iar factori intensivi sunt eficiența brută a capitalului fix (P_q/K_q) și intensitatea valorii adăugate brute (Y_q/P_q). Analizându-se dinamicile celor patru factori extensivi și intensivi care au contribuit la formarea valorii adăugate brute, pot fi făcute câteva observații:

- forța de muncă din agricultură (factor extensiv) a sporit numeric în perioada 1990-2000 cu aproape 17% față de 1989, constituind practic unul dintre factorii de multiplicare a outputului sectorial;
- înzestrarea cu capital fix (factor extensiv) a înregistrat o scădere cu 28,8% în anul 1992 față de anul 1989, aceasta datorându-se atât distrugerilor de capital fix din agricultură cât și creșterii numărului de persoane ocupate în agricultură; Deși după anul 1992 a avut loc o ușoară redresare a acestui indicator (până în 1995), regresul sistematic al stocului de capital fix din agricultură până în anul 2000 a imprimat o tendință descrescătoare accentuată înzestrării tehnice a muncii agricole (cu 34,6% mai mică față de 1989);
- eficiența brută a capitalului fix (factor intensiv) marchează o ușoară ameliorare până în anul 1991 (îndeosebi datorită creșterii valorii adăugate și scăderii considerabile a stocului de capital fix), după care înregistrează o dinamică oscilantă cu trend descrescător, imprimată de variațiile anuale ale producției finale agricole;
- intensitatea valorii adăugate brute (factor intensiv) crește relativ lent până în anul 1995, după care manifestă o tendință descrescătoare.

În concluzie, rezultă că sporul de valoare adăugată brută s-a datorat în principal factorului extensiv (forța de muncă) și celor doi factori intensivi (eficiența brută a capitalului fix și intensitatea valorii adăugate brute). Factorul extensiv (înzestrarea cu capital fix) a avut o influență negativă asupra valorii adăugate brute. Experiența țărilor cu economii performante arată că, dacă modificarea de

valoare adăugată se realizează în sens pozitiv, pe seama factorilor intensivi, această tendință poate fi apreciată drept o creștere economică sănătoasă, bazată pe performanță sectorială.

2.2. Sistemul agroalimentar românesc: structuri și performanțe sectoriale

2.2.1. Structura de ramură a sistemului agroalimentar românesc

Ponderea principalilor trei indicatori sintetici ai agriculturii (producție finală, consumuri intermediare și valoare adăugată brută) în economia națională, ponderea consumurilor intermediare și a valorii adăugate brute în producția finală și eficiența netă a consumurilor intermediare, precum și dinamica acestor indicatori în perioada 1989-1998, poate fi considerată drept "bateria structurală" a eficienței economiei agroalimentare.

Pe baza informațiilor din Conturile naționale, pentru perioada 1989-1998, rezultă că ponderea producției finale din agricultură în economia națională a oscilat de la 10,4% (1989) la 14,1% (1998), ponderea medie fiind de cca 15% (tabelul nr. 2.5).

Tabelul nr. 2.5

Ponderea agriculturii în principalii indicatori ai economiei naționale, 1989-1998

	Producție finală (%)	Consumuri intermediare (%)	Valoare adăugată brută (%)
1989	10,4	7,9	15,2
1990	14,0	8,6	23,0
1991	14,5	11,5	19,6
1992	14,6	11,8	18,9
1993	18,2	15,1	22,2
1994	17,4	14,4	20,9
1995	16,4	13,1	20,9
1996	15,5	12,1	20,1
1997	15,1	12,0	19,1
1998	14,1	12,8	15,6

Sursa: calculat pe baza datelor din Conturile naționale 1989-2001, INS.

Proporția consumului intermediar al agriculturii în economia națională oscilează, în primul deceniu al tranziției, de la 7,9% (1989) la 12,8% (1998), cu un nivel maxim de 15,1%, în anul 1993.

În ceea ce privește valoarea adăugată brută din agricultură, se poate aprecia că aceasta deține o pondere mai mare în cadrul economiei naționale, față de greutatea specifică în producție și, respectiv, consum intermediar, media fiind

de 18%. Structura economiei agroalimentare¹ a României este puternic dependentă de agricultură. Această ramură deține cea mai ridicată pondere în producția finală și valoarea adăugată brută a sectorului agroalimentar. Industria alimentară deține cea mai mare pondere în consumul intermediar al sectorului agroalimentar. Celelalte activități nu ocupă locuri semnificative în structura sectorului agroalimentar (tabelul nr. 2.6).

Tabelul nr. 2.6

**Structura de ramură a principalilor indicatori ai sectorului agroalimentar,
1989-1998 (%)**

	Anii	Producție finală	Consum intermediar	Valoare adăugată brută
Agricultura	1989	49,1	38,8	66,1
	1990	55,5	39,8	73,3
	1991	58,7	48,7	73,4
	1992	58,4	48,9	72,3
	1993	63,5	55,3	73,4
	1994	61,6	52,8	71,3
	1995	60,0	50,7	70,8
	1996	56,0	46,7	67,0
	1997	53,7	44,2	65,1
	1998	55,4	48,6	63,9
Silvicultură, exploatare forestieră și economia vânatului	1989	1,9	1,1	3,3
	1990	1,7	1,1	2,2
	1991	1,5	1,0	2,1
	1992	1,2	0,9	1,8
	1993	1,1	0,8	1,4
	1994	1,3	0,9	1,8
	1995	1,3	0,9	1,7
	1996	1,3	1,0	1,6
	1997	1,1	0,8	1,4
	1998	1,4	1,1	1,9
Piscicultura și pescuit	1989	0,4	0,7	-0,06
	1990	0,6	1,2	-0,02
	1991	0,3	0,5	-0,04
	1992	0,4	0,6	0,03
	1993	0,3	0,5	0,03
	1994	0,1	0,3	0,02
	1995	0,1	0,2	0,01
	1996	0,1	0,1	0,01
	1997	0,1	0,1	0,02
	1998	0,1	0,1	0,02

¹ În accepțiunea de agregat al subramurilor agricole (ASPEFV) și de industrie alimentară (PABT).

	Anii	Producție finală	Consum intermediar	Valoare adăugată brută
Industria alimentară și băuturi	1989	45,7	56,5	27,8
	1990	39,6	56,3	20,7
	1991	38,2	48,6	22,8
	1992	39,0	48,8	24,5
	1993	34,4	42,9	24,3
	1994	36,0	45,3	25,8
	1995	37,9	47,6	26,8
	1996	41,9	51,6	30,6
	1997	43,7	53,5	31,8
	1998	41,5	48,8	32,3
Industria tutunului	1989	2,9	2,9	2,9
	1990	2,6	1,6	3,7
	1991	1,4	1,2	1,8
	1992	1,0	0,8	1,3
	1993	0,7	0,6	0,8
	1994	0,9	0,8	1,1
	1995	0,7	0,6	0,7
	1996	0,7	0,7	0,8
	1997	1,5	1,4	1,7
	1998	1,6	1,4	1,9

Sursa: calculat pe baza datelor din Conturile naționale 1989-2001, INS.

În timp ce numai agricultura deținea o pondere în producția finală a economiei agroalimentare situată între 49,1% (1989) și 63,5% (1993), doar industria alimentară reprezenta între 36% (1994) și 45,7% (1989). Întregul agregat "agricultură" avea o greutate specifică între 54,1% (1989) și 64,9% (1993), iar agregatul "industrie alimentară" prezenta un interval de ponderi de la 36,9% (1994) la 48,6% (1989). Creșterea amplitudinii ponderii agriculturii cu 10,8 puncte procentuale și diminuarea amplitudinii ponderii industriei alimentare cu 11,7 puncte procentuale reprezintă încă un indiciu al fenomenului dezintegrării agroalimentare, prezent în economia românească după anul 1990.

În același timp, ponderea agriculturii în consumul intermediar al economiei agroalimentare s-a situat între 38,8% (1989) și 55,3% (1993), niveluri mai reduse față de ponderea deținută de consumul intermediar din industria alimentară, care a fost între 42,9% (1993) și 56,5% (1989). Nivelul mai redus al ponderii consumului intermediar din agricultură explică ponderea ridicată a valorii adăugate brute, ca rezultat al prezenței masive a muncii manuale. Aceasta oscila de la 66,1% (1989) la 73,4% (1993).

În același timp, în industria alimentară valoarea adăugată brută nu depășește 32,3% (1998). Aceasta, deși este mai bine înzestrată tehnic, nu asigură un nivel ridicat de productivitate care să ieftinească produsele și astfel să se obțină pe această cale creșterea profitului și respectiv o pondere însemnată a valorii adăugate brute.

2.2.2. Performanțe economice în cadrul sectorului agroalimentar românesc

Alți indicatori importanți de măsurare a performanțelor agriculturii sunt: ponderile consumurilor intermediare și a valorii adăugate brute în producția finală și eficiența netă a consumurilor intermediare (tabelul nr. 2.7).

Tabelul nr. 2.7

Structura producției finale și eficiența netă a consumului intermediare în sectorul agroalimentar, 1989-1998

	Ani	Pondere consum intermediar (CI) în producția finală (%)	Pondere valoare adăugată brută (VAB) în producția finală (%)	Eficiența netă a cons. interm. (lei VAB/1 leu CI)
1	2	3	4	5
Agricultură	1989	49,3	50,7	1,03
	1990	38,2	61,8	1,62
	1991	49,6	50,4	1,02
	1992	49,7	50,3	1,01
	1993	47,6	52,4	1,10
	1994	45,0	55,0	1,22
	1995	44,5	56,6	1,27
	1996	45,1	54,9	1,22
	1997	45,0	55,0	1,22
	1998	48,7	51,3	1,05
Silvicultură, exploatare forestieră și economia vânatului	1989	35,0	65,0	1,85
	1990	36,5	63,5	1,74
	1991	41,0	59,0	1,44
	1992	41,9	58,1	1,39
	1993	40,4	59,6	1,48
	1994	37,0	63,0	1,70
	1995	38,4	61,6	1,61
	1996	41,7	58,3	1,40
	1997	41,6	58,4	1,40
	1998	41,5	58,5	1,41
Piscicultură și pescuit	1989	104,9	-4,9	-0,05
	1990	101,6	-1,6	-0,02
	1991	105,8	-5,8	-0,05
	1992	96,6	3,4	0,04
	1993	95,6	4,4	0,05
	1994	93,4	6,6	0,07
	1995	95,1	4,9	0,05
	1996	94,3	5,7	0,06
	1997	85,2	14,8	0,17

1	2	3	4	5
	1998	85,0	15	0,18
Industria alimentară și băuturi	1989	77,1	22,9	0,30
	1990	75,6	24,4	0,32
	1991	76,0	24,0	0,32
	1992	74,5	25,5	0,34
	1993	68,0	32,0	0,47
	1994	66,0	34,0	0,52
	1995	66,1	33,9	0,51
	1996	66,4	33,6	0,50
	1997	67,0	33,0	0,49
	1998	65,3	34,7	0,53
Industria tutunului	1989	63,0	37,0	0,59
	1990	33,5	66,5	1,98
	1991	49,9	50,1	1,00
	1992	47,3	52,7	1,11
	1993	46,0	54,0	1,17
	1994	43,2	56,8	1,31
	1995	47,5	52,5	1,11
	1996	48,5	51,5	1,06
	1997	49,9	50,1	1,01
	1998	48,2	51,8	1,07
Total economie agroalimentară	1989	62,3	37,7	0,60
	1990	53,2	46,8	0,88
	1991	59,7	40,3	0,68
	1992	59,4	40,6	0,68
	1993	54,7	45,3	0,83
	1994	52,5	47,5	0,91
	1995	52,7	48,0	0,91
	1996	54,0	46,0	0,85
	1997	54,7	45,3	0,83
	1998	55,5	44,5	0,80

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor din Conturile naționale 1989-2000, INS.

În perioada 1989-1998, în timp ce în producția finală a industriei alimentare consumul intermediar atinge o pondere de 77,1% (1989), în agricultură nu depășește 49,7% (1992). În agricultură, ponderea consumului intermediar în producția finală a oscilat de la 38,2% (1990) la 49,7% (1992). Această pondere redusă s-a datorat diminuării capacității de procurare a mijloacelor de producție de către agricultori.

Ponderea valorii adăugate brute din agricultură a oscilat, pe întreaga perioadă analizată, între 50,3% (1992) la 61,8% (1990). În producția finală a industriei alimentare, consecință a consumurilor intermediare ridicate și a productivității muncii scăzute, valoarea adăugată brută a înregistrat în perioada 1989-1998 o

pondere maximă de 34,7% (1998), cu efecte negative asupra eficienței nete a consumului intermediar.

Eficiența netă a consumului intermediar se situează peste un leu în cazul agriculturii și industriei tutunului, din cauze economice diferite: în cazul agriculturii domină practicarea sistemului de producție bazat pe asigurarea inputurilor din interiorul exploatațiilor, ceea ce are ca rezultat adâncirea caracterului de subzistență al acestei ramuri, iar în cazul industriei tutunului nivelul productivității muncii este net mai ridicat și este o ramură profitabilă prin caracterul specific al produselor și al pieței acestora.

În industria alimentară, însă, acest indicator nu depășește 0,53 lei (1998), rezultând eficiența mai scăzută a consumurilor intermediare. Ca urmare a nivelului scăzut al performanței pe ansamblul economiei agroalimentare, consumul intermediar deține o pondere ce depășește 50%, datorată, în special, ponderii de peste 67% a consumului intermediar în industria alimentară. Cea mai scăzută eficiență netă pe ansamblul economiei agroalimentare, de 0,60 lei, s-a înregistrat în anul 1989, datorită menținerii artificiale a prețurilor de consum la un nivel scăzut. Valoarea maximă a indicatorului s-a atins în 1995 (0,91 lei), după care tendința de scădere continuă.

Ponderea valorii adăugate brute în producția finală a economiei agroalimentare este inferioară celei din agricultură. Explicația se află în specificul agriculturii de a se autosuține și adâncirii caracterului de economie naturală, ca urmare a reducerii excesive a inputurilor de proveniență industrială. Pe termen lung, continuarea acestei stări de lucruri a dus însă la căderea agriculturii, la îndepărtarea de piață și creșterea autoconsumului populației rurale. Restrângerea pieței interne la unele produse agricole și creșterea importurilor este din ce în ce mai dăunătoare balanței comerciale agricole și asigurării securității alimentare pe termen lung.

La creșterea eficienței consumurilor intermediare din economia agroalimentară au contribuit în cea mai mare măsură agricultura și silvicultura. În termeni de volum, în perioada 1989-1998, s-au înregistrat discrepanțe considerabile în ceea ce privește dinamica celor trei indicatori analizați, atât la nivelul ramurilor furnizoare și prelucrătoare de materii prime agricole, cât și la nivelul economiei naționale (tabelul nr. 2.8).

Tabelul nr. 2.8

Producție finală (PF), consum intermediar (CI) și valoare adăugată brută (VAB) în sectorul agroalimentar, 1989-1998 (indici de volum, 1989=1)

	Anii	Producție finală	Consum intermediar	Valoare adăugată brută
Agricultură	1989	1,000	1,000	1,000
	1990	1,070	0,736	1,394
	1991	1,051	0,843	1,228
	1992	0,917	0,741	1,067
	1993	1,034	0,823	1,219

	Anii	Producție finală	Consum intermediar	Valoare adăugată brută
	1994	1,038	0,803	1,254
	1995	1,080	0,831	1,313
	1996	1,086	0,886	1,257
	1997	1,110	0,942	1,242
Agricultură	1998	1,022	0,898	1,110
	1989	1000	1,000	1,000
	1990	0,928	0,928	0,928
Silvicultură, exploatare forestieră și economia vânatului	1991	0,750	0,851	0,692
	1992	0,691	0,793	0,633
	1993	0,631	0,721	0,580
	1994	0,642	0,722	0,596
	1995	0,671	0,767	0,616
	1996	0,673	0,772	0,617
	1997	0,621	0,689	0,583
	1998	0,620	0,683	0,584
	1989	1,000	1,000	1,000
	1990	1,354	1,311	0,462
Piscicultură și pescuit	1991	0,682	0,688	0,862
	1992	0,760	0,701	0,975
	1993	0,624	0,575	0,812
	1994	0,468	0,427	0,754
	1995	0,389	0,359	0,538
	1996	0,258	0,237	0,376
	1997	0,246	0,226	0,346
	1998	0,203	0,186	0,283
	1989	1,000	1,000	1,000
	1990	0,961	0,944	1,021
Industrie alimentară și a băuturilor	1991	0,885	0,870	0,935
	1992	0,865	0,852	0,909
	1993	0,848	0,844	0,864
	1994	0,926	0,951	0,880
	1995	1,065	1,098	1,004
	1996	1,274	1,298	1,228
	1997	1,246	1,282	1,178
	1998	1,146	1,177	1,088
	1989	1,000	1,000	1,000
	1990	0,932	0,488	1,685
Industria tutunului	1991	0,438	0,250	0,757
	1992	0,374	0,213	0,645
	1993	0,390	0,233	0,645
	1994	0,369	0,266	0,503
	1995	0,330	0,238	0,450

	Anii	Producție finală	Consum intermediar	Valoare adăugată brută
	1996	0,317	0,231	0,428
	1997	0,327	0,243	0,433
	1998	0,290	0,213	0,390
Total economie națională	1989	1,000	1,000	1,000
	1990	0,852	0,786	0,976
	1991	0,744	0,682	0,861
	1992	0,668	0,608	0,783
	1993	0,688	0,626	0,809
	1994	0,715	0,648	0,844
	1995	0,780	0,719	0,901
	1996	0,730	0,678	0,836
	1997	0,683	0,640	0,775
	1998	0,650	0,612	0,733

Sursa: calculat pe baza datelor din Conturile naționale 1989-2001, INS.

Producția finală din agricultură prezintă o tendință descendentă până în 1992, după un reviriment până în 1997, pentru ca în ultimul an să marcheze o scădere cu aproape 8%. Acest curs sinuos a continuat și după anul 1998.

În industria alimentară, producția finală scade în perioada 1989-1993 cu 15,2%; după care crește considerabil, cu peste 50%, în perioada 1994-1996; după care se diminuează din nou, ajungând în 1998 să reprezinte doar cca 90% din nivelul anului 1996. Lipsa de stabilitate a industriei alimentare este influențată de variația producției agricole și de ritmul lent al privatizării și al restructurării. Scăderea veniturilor populației și a cererii pentru unele produse alimentare mai elaborate au determinat nivelul scăzut și ritmul lent al producției finale a industriei alimentare. În acest sens acționează și presiunea importurilor de produse alimentare, precum și calitatea scăzută a unor produse.

Consumul intermediar din agricultură are o evoluție oscilantă, indicele acestuia fiind sistematic subunitar, pe întreaga perioadă analizată, cu valori cuprinse între 0,736 lei (1990) și 0,942 lei (1997) față de 1989. Pe de altă parte, în industria alimentară, consumurile intermediare înregistrează, mai întâi, o tendință de scădere oscilantă, până la valoarea de 0,951 lei (1994), după care o tendință de creștere relativ continuă, ajungând în 1996 să fie cu 29,8% mai mari față de 1989.

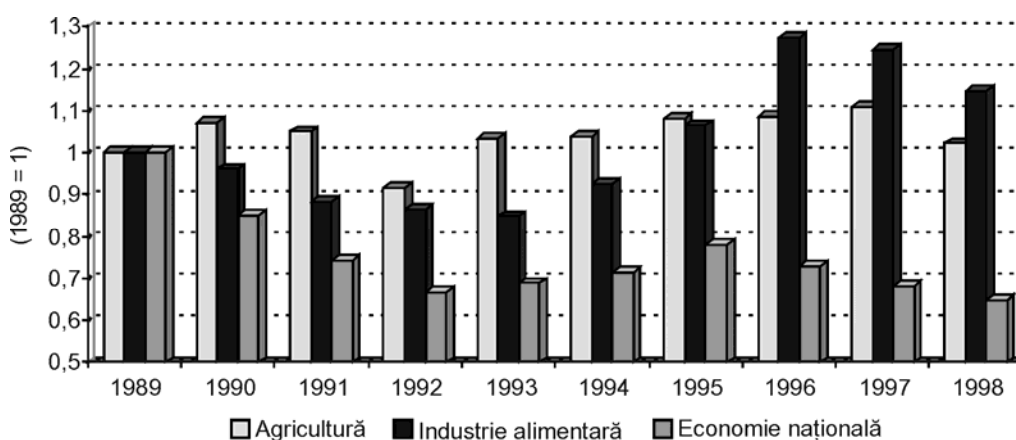
Valoarea adăugată brută din agricultură a înregistrat o tendință oscilantă, intervalul de ușoară creștere 1993-1995 fiind urmat de altul de scădere aproape continuă până în anul 2000. În industria alimentară valoarea adăugată brută a scăzut în perioada 1989-1993, urmată de un ușor reviriment până în 1996 și de un nou regres în anii următori.

În economia națională, toți cei trei indicatori în perioada 1989-1992 prezintă o tendință de scădere, cea mai pronunțată situându-se la nivelul consumului intermediar (care era cu 39,2% mai mic în anul 1992 decât în anul 1989), după care acești indicatori prezintă o ușoară tendință de creștere până în anul 1995, după care intervine iarăși regresul.

Comparând dinamica indicatorilor sintetici din agricultură și industria alimentară cu ansamblul economiei naționale, se observă că, practic, la toți trei, dinamica economiei naționale este devansată de cele două componente ale sectorului agroalimentar (graficele nr. 2.4 – 2.6).

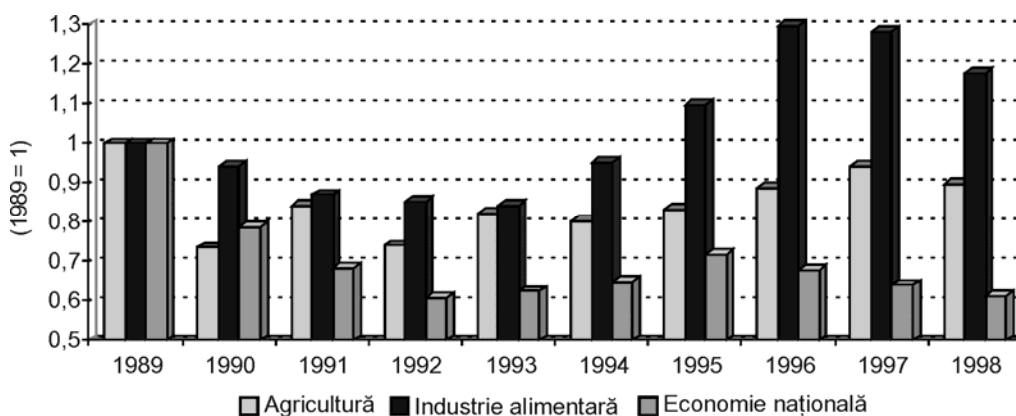
Graficul nr. 2.4

**Dinamica producției finale în agricultură, industria alimentară
și economia națională,
1990-1998 (1989 = 1)**

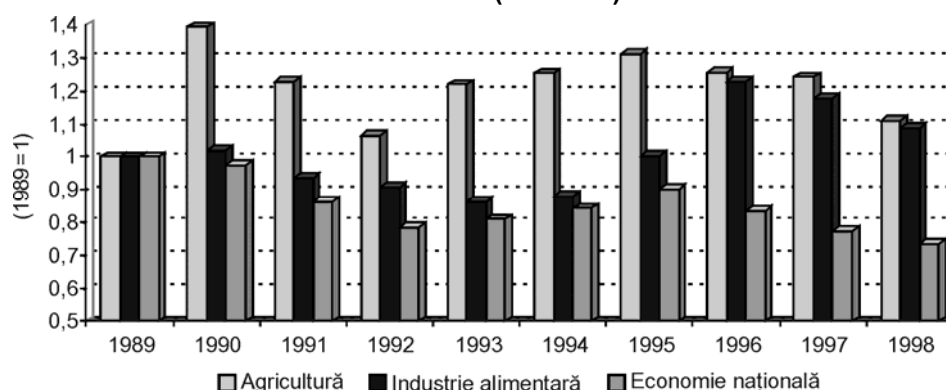

Graficul nr. 2.5

**Dinamica consumului intermediar în agricultură, industria alimentară
și economia națională,
1990-1998 (1989 = 1)**

Graficul nr. 2.6
Dinamica valorii adăugate brute în agricultură, industria alimentară și
economia națională,
1990-1998 (1989 = 1)

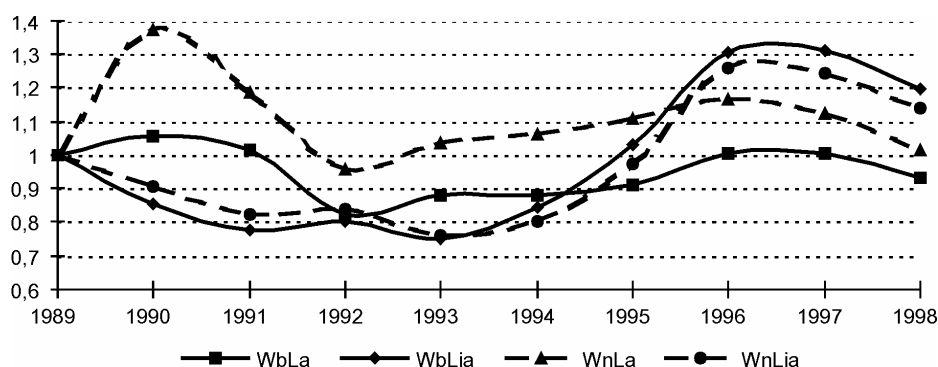

2.2.3. Evaluări calitative comparative în sectorul agroalimentar

Performanțele unei ramuri sau sector din economia națională pot fi stabilite, între altele, și cu ajutorul indicatorului de productivitate, calculată prin raportarea unui indicator de efect al activității economice (valoarea adăugată brută, producția finală) la unul de efort (populația activă ocupată, capitalul fix, consumul intermediar).

Pentru a evalua performanțele în economia agroalimentară s-a calculat dinamica productivității muncii și fondurilor fixe, precum și a consumurilor intermediare din agricultură și industria alimentară. O primă modalitate de evaluare a performanțelor în economia agroalimentară se bazează pe productivitatea muncii, calculată ca raport între producția finală și, respectiv, valoarea adăugată brută și populația activă ocupată în agricultură (graficul nr. 2.7).

Graficul nr. 2.7
Dinamica productivității brute și nete a muncii în agricultură (WbLa și WnLa)
și în industria alimentară (WbLia și WnLia),
1990-1998 (1989 = 1)

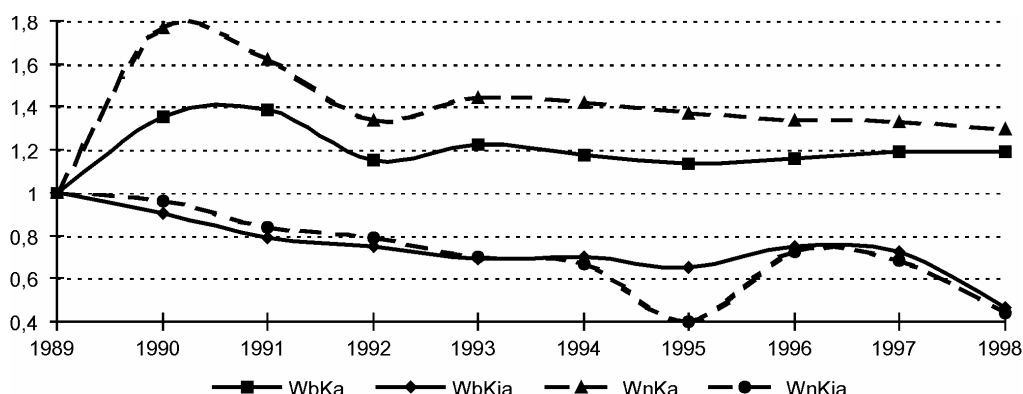

În agricultură, datorită creșterii absolute și relative a populației active ocupate, în anii 1989-1998, a intervenit un recul al productivității brute a muncii, care în anul 1998 era cu 6,6% inferioară anului 1989, iar cea netă era cu numai 1,5% peste nivelul acesteia din 1989. În industria alimentară cei doi indicatori derivați înregistrează o evoluție oscilantă pe întreaga perioadă analizată, cea mai accentuată scădere situându-se la nivelul productivității brute a muncii (cu 25,1% în anul 1993, față de anul 1989), și respectiv cu 23,7% la productivitatea netă. Atât productivitatea brută cât și productivitatea netă a muncii, în ultimii ani ai perioadei analizate, înregistrează un ușor reviriment între anii 1993 -1997, după care se reia tendința de scădere. Această perioadă corespunde relansării producției agricole în urma aplicării Legii nr. 83/1993 privind sprijinirea producătorilor agricoli. Ulterior, sistemul de sprijinire a agriculturii a suferit numeroase schimbări și efectele negative ale acestor schimbări s-au amplificat în procesul de epuizare a resurselor interne ale agriculturii și a îndepărtării de piață.

Un alt indicator care reflectă performanțele economiei agroalimentare este productivitatea capitalului fix (graficul nr. 2.8).

Graficul nr. 2.8

Dinamica productivității brute și nete a capitalului fix în agricultură (WbKa și WnKa) și în industria alimentară (WbKia și WnKia), 1990-1998 (1989 = 1)

Pe fondul scăderii, pe întreaga perioadă analizată a stocului de capital fix din agricultură și a creșterii ușoare a producției finale, a avut loc o creștere a productivității brute a fondurilor fixe din agricultură (cu 19,6% în anul 1998, față de anul 1989), nivelul maxim al acestui indicator fiind atins în anul 1991 (1,388), datorită, în principal, diminuării cu aproape 24% a volumului fizic al stocului de capital fix din agricultură. Ulterior, distrugerea stocului de capital din agricultură a redus performanța acestui sector și a epuizat sursele de relansare.

Productivitatea netă a fondurilor fixe din agricultură înregistrează o creștere cu 30% pe întreaga perioadă analizată, nivelul maxim fiind atins însă în anul 1990 (1,767), când un spor de valoare adăugată brută de 39,4% a fost însoțit de o diminuare cu aproape 21% a fondurilor fixe. Se remarcă o epuizare continuă a surselor de creștere a performanței în agricultură.

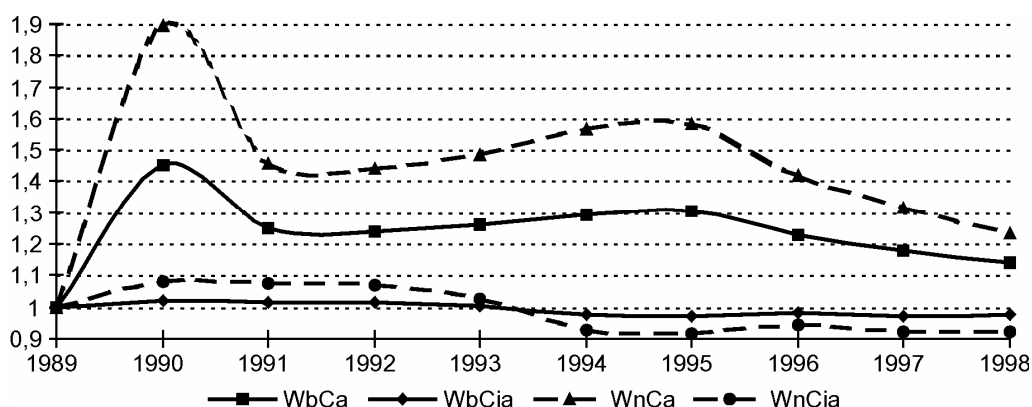
În industria alimentară, productivitatea fondurilor fixe a înregistrat un recul considerabil, pe întreaga perioadă analizată, această scădere fiind generată de existența unui stoc de capital fix învechit și de creșterea prețurilor utilajelor achiziționate. Creșterea stocului de capital fix a depășit, astfel, viteza de ameliorare a producției finale și a valorii adăugate brute. Productivitatea brută a fondurilor fixe a scăzut în perioada 1989-1998 cu 53,9%, iar cea netă cu 56,2%. Marile întreprinderi de industrie alimentară nu s-au restructurat, unele au dat faliment, iar unele din întreprinderi nu au reușit să devină performante.

Comparând productivitatea fondurilor fixe din cele două sectoare ale economiei agroalimentare se poate observa o dinamică superioară a productivității a fondurilor fixe din agricultură, față de cea din industria alimentară, datorită volumului mai redus al acestora și a subutilizării capacităților de producție din marile întreprinderi de industria alimentară.

O altă modalitate prin care se poate reda performanțele economiei agroalimentare este determinarea productivității consumurilor intermediare (graficul nr. 2.9).

Graficul nr. 2.9

**Dinamica productivității brute și nete a consumului intermediar în
agricultură (WbCa și WnCa) și în industria alimentară (WbCia și WnCia),
1990-1998 (1989 = 1)**

Datorită consumului intermediar redus din agricultură și producției finale mai mari față de cea din industria alimentară, productivitatea brută a consumului intermediar este mai mare în agricultură, aceasta crescând cu 13,8% în anul 1998 față de anul 1989, iar cea din industria alimentară a scăzut cu 2,6% față de 1989. Aceste evoluții nu sunt însă favorabile pentru nici una dintre ramuri, ci reflectă mai degrabă adâncirea procesului de destructurare și limitarea șanselor de relansare a producției din cauza atât a lipsei de dotare tehnică și tehnologie modernă, cât și a gradului scăzut de utilizare a capacităților de producție în industria alimentară, pe de o parte, dar și a dependenței excesive a producției agricole de condițiile climatice, pe de altă parte.

Capitolul III

DIMENSIUNI REGIONALE ALE SECTORULUI AGROALIMENTAR ROMÂNESC

În ultimul timp, în discuția publică, s-a impus din ce în ce mai mult și conceptul de abordare teritorială (regională) a diferiților indicatori ai vieții economico-sociale, atât la nivel macroeconomic, dar și microeconomic. Elaborarea și fundamentarea științifică a unor decizii de politică agricolă presupune luarea în considerare, printre altele, și a distribuției teritoriale (regionale) a resurselor existente, dar și a mutațiilor permanente ce se produc la nivelul economiei agroalimentare. În acest sens încercăm a surprinde în demersul de față, și nivelul disparităților regionale, a tendinței deplasărilor structurale, precum și implicațiile economice ale acestora.

3.1. Dinamica regională a principalilor indicatori macroeconomici

Referitor la modificările intervenite în structura principalilor indicatori macroeconomici, se impune precizarea că analiza nu a putut fi efectuată decât pentru intervalul 1993-1998, pentru care au fost disponibile date statistice. De asemenea, pentru asigurarea comparabilității datelor s-a recurs la recalcularea în prețuri '98, utilizând pentru deflaționare indicele general al prețurilor de consum (în mod normal, pentru deflaționare, s-ar fi impus utilizarea indicelui de volum al PIB-ului, care, însă, nu este disponibil în profil teritorial). Este de precizat că analiza s-a efectuat la nivelul următorilor indicatori:

- valoarea adăugată brută din agricultură;
- valoarea adăugată brută totală;
- produsul intern brut regional.

Astfel, în intervalul 1993-1998, valoarea adăugată brută din agricultură s-a diminuat cu un ritm mediu anual de 6,7%, cu variații de la o regiune la alta. Regiunile în care s-a înregistrat o reducere semnificativă a valorii adăugate brute din agricultură, sunt: regiunea București (de la 1421,5 miliarde lei în 1993 la 812,4 miliarde lei în 1998), regiunea Sud-Est (de la 12334,6 miliarde lei la 7433,5 miliarde lei în aceeași perioadă) și regiunea București (ritmul mediu anual de reducere fiind de 2,8%) (tabelul nr. 3.1).

Pe un trend oscilant s-a înscris și valoarea adăugată brută totală, al cărei ritm anual (0,1%) a fost rezultatul modificărilor, în sens pozitiv, a modificărilor din majoritatea regiunilor analizate (tabelul nr. 3.2). Greutatea specifică cea mai mare în impregnarea acestui trend, au avut-o, cu precădere, regiunile: București (cu un ritm mediu anual de creștere de 3,9%) și Sud-Vest (1,4% în medie anuală).

Tabelul nr. 3.1

**Dinamica regională a valorii adăugate brute din agricultură,
1993-2000 (1993 =1)**

	Total	Nord-Est	Sud-Est	Sud	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Centru	București
1993	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
1994	0,979	0,806	0,735	1,019	1,621	1,066	1,017	0,939	0,983
1995	1,045	0,936	0,834	1,033	1,457	1,064	1,097	1,168	0,967
1996	1,055	0,908	0,917	1,002	1,366	1,138	1,181	1,157	0,846
1997	0,930	0,808	0,900	0,945	1,433	0,903	0,897	0,850	0,799
1998	0,706	0,671	0,603	0,676	1,019	0,722	0,715	0,721	0,572

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Tabelul nr. 3.2

**Dinamica regională a valorii adăugate brute totale,
1993-1998 (1993 = 1)**

	Total	Nord-Est	Sud-Est	Sud	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Centru	București
1993	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
1994	1,034	0,974	0,994	0,970	1,219	1,035	0,980	1,025	1,141
1995	1,108	1,097	1,104	1,012	1,262	1,124	1,072	1,139	1,124
1996	1,166	1,168	1,191	1,029	1,244	1,153	1,119	1,252	1,220
1997	1,078	1,042	1,107	0,926	1,206	1,138	1,020	1,157	1,120
1998	1,005	0,962	1,026	0,827	1,070	0,978	0,981	1,036	1,208

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

În prețuri comparabile, produsul intern brut regional (PIB-reg.) s-a înscris pe o curbă ascendentă, pe total economie, ritmul de creștere fiind de 0,7%, cu oscilații de la o regiune la alta, ritmul cel mai accelerat fiind înregistrat de regiunea București (4,1%) (tabelul nr. 3.3).

Tabelul nr. 3.3

**Dinamica regională a produsului intern brut,
1993-1998, (1993 = 1)**

	Total	Nord-Est	Sud-Est	Sud	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Centru	București
1993	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
1994	1,039	0,982	0,994	0,973	1,246	1,043	0,980	1,029	1,136
1995	1,113	1,106	1,105	1,012	1,295	1,134	1,072	1,140	1,122
1996	1,156	1,162	1,177	1,017	1,260	1,145	1,102	1,242	1,203
1997	1,086	1,057	1,108	0,933	1,244	1,149	1,023	1,167	1,111
1998	1,034	0,997	1,049	0,852	1,128	1,008	1,005	1,065	1,224

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

3.2. Disparități regionale ale înzestrării cu resurse și factori de producție agricolă

Perioada 1989-2000 a fost marcată de profunde modificări în structura fondului funciar, ca urmare a reconstituirii și constituirii dreptului de proprietate asupra terenurilor, modificări repercutate asupra structurii suprafeței agricole, dar mai ales asupra suprafeței arabile. Astfel, în perioada 1993-2000, suprafața agricolă s-a majorat cu doar 0,1%, cu variații reduse regional (tabelul nr. 3.4), cea mai ridicată creștere fiind înregistrată în regiunea Nord-Vest, respectiv cu 1,2% în 2000 față de 1993.

Tabelul nr. 3.4

Dinamica suprafeței agricole, regional, 1994-2000 (1993=1)

Regiuni	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	1,000	1,000	1,000	1,000	1,001	0,996	1,004
Nord-Est	1,000	1,000	1,000	1,001	1,004	1,008	1,012
Sud-Est	1,000	1,000	1,000	1,000	1,002	1,003	1,004
Sud	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Sud-Vest	1,003	1,002	1,002	1,000	0,999	0,999	0,999
Vest	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,954	0,999
Nord-Vest	1,000	1,000	1,000	0,999	0,999	1,000	1,012
Centru	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,003	0,539
București	1,000	1,000	1,000	0,995	0,992	0,988	1,010

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Spre deosebire de suprafața agricolă, suprafața arabilă a înregistrat fluctuații semnificative, trendul general fiind crescător, singura regiune în care s-a înregistrat o diminuare a acesteia fiind regiunea Sud (cu 0,5% în 2000 față de 1993) (tabelul nr. 3.5).

Tabelul nr. 3.5

Dinamica suprafeței arabile, regional, 1994-2000 (1993=1)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	1,000	1,000	1,000	1,000	1,001	1,002	1,004
Nord-Est	0,998	0,998	0,998	0,996	0,998	1,002	1,011
Sud-Est	0,998	0,999	0,999	1,002	1,009	1,009	1,011
Sud	0,995	0,996	0,996	0,997	0,996	0,995	0,995
Sud-Vest	1,003	1,004	1,004	1,005	1,004	1,004	1,006
Vest	1,006	1,002	1,002	0,996	0,996	0,998	1,000
Nord-Vest	1,001	1,002	1,002	1,004	1,004	1,004	1,003
Centru	1,000	1,001	1,001	1,002	1,000	1,001	1,001
București	1,000	1,000	1,000	0,996	0,993	0,991	1,010

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Modificările în structura suprafeței arabile s-au datorat, în mare parte, efectelor pe care le-a avut procesul de reformă din domeniul agriculturii, pauperizării continue a agricultorilor, puși în situația imposibilității reluării proceselor de producție, ca urmare a costurilor de producție net superioare prețurilor de comercializare a produselor agricole.

Din punct de vedere al populației ocupate pe activități ale economiei naționale, regional, perioada 1993-2000 este caracterizată printr-un trend descrescător, cel puțin în ceea ce privește cele trei mari domenii de activitate, respectiv: agricultura, silvicultura și industria. Disponibilizările masive din industrie nu au antrenat o creștere a numărului populației ocupate în alte ramuri, ci dimpotrivă.

Astfel, populația ocupată în agricultură a înregistrat un ritm mediu anual de reducere de 0,1%, în silvicultură și exploatare forestieră de 6,8%, iar în industrie de 5,7%, în medie anuală. Regional, privită în dinamică, populația ocupată în agricultură a înregistrat cea mai mare reducere în regiunea Sud-Est (cu 5,4% în 2000 față de 1993). Un indicator ilustrativ – rezultat prin analiza corelației a doi indicatori, respectiv, populația ocupată și suprafața agricolă - îl constituie **populația ocupată în agricultură/100 ha teren agricol** (tabelul nr. 3.6). Pe total agricultură, acest indicator a înregistrat în decurs de 8 ani, o diminuare cu 0,8%, datorat, în principal trendului puternic descrescător din regiunea Centru (7,8%) și regiunea Sud-Est (5,8%).

Tabelul nr. 3.6
Dinamica populației ocupate în agricultură/100 ha teren agricol, regional, 1993-2000

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	1,000	1,006	0,901	0,919	0,939	0,931	0,971	0,992
Nord-Est	1,000	1,002	0,901	0,922	0,948	0,942	0,982	1,012
Sud-Est	1,000	1,011	0,883	0,902	0,909	0,887	0,921	0,942
Sud	1,000	1,011	0,897	0,917	0,945	0,930	0,958	0,985
Sud-Vest	1,000	1,018	0,897	0,901	0,922	0,922	0,957	0,986
Vest	1,000	1,003	0,939	0,943	0,939	0,944	1,004	0,988
Nord-Vest	1,000	0,982	0,872	0,904	0,938	0,940	0,974	0,997
Centru	1,000	1,021	0,938	0,961	0,971	0,969	1,007	1,922
București	1,000	1,024	0,963	0,952	1,011	0,917	0,972	0,989

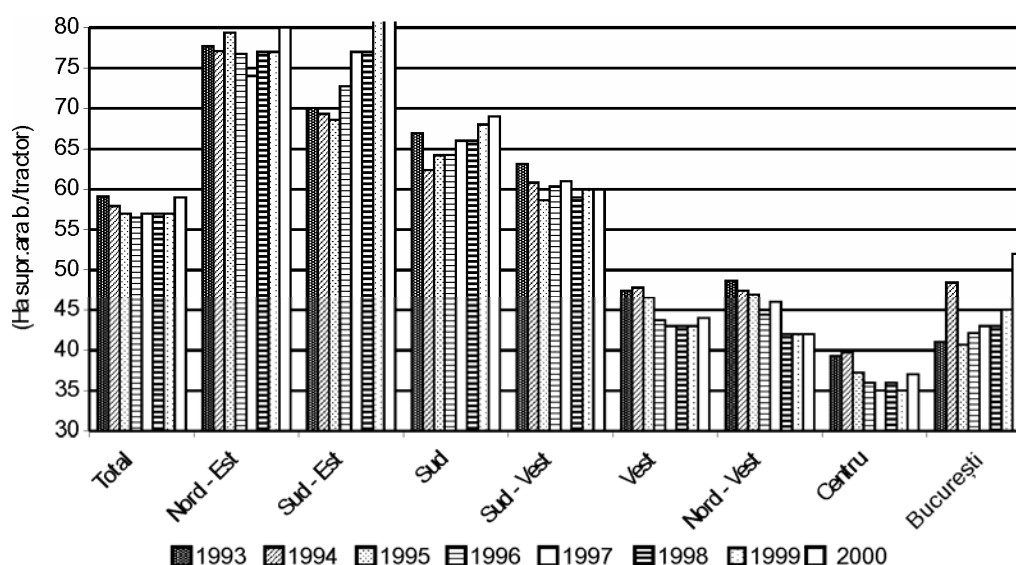
Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Sub aspectul înzestrării agriculturii cu mașini agricole, intervalul 1993-2000 se caracterizează prin reducerea numărului de utilaje, excepție făcând doar numărul de tractoare agricole, care a înregistrat un ritm mediu anual de creștere de 0,2% în 2000 față de 1993. Cea mai importantă majorare a numărului de tractoare agricole a fost semnalată în regiunea Nord-Vest (cu 15,1% mai mare în 2000 față de 1993), spre deosebire de regiunea București, situată la polul opus (respectiv cu majorarea cea mai redusă a numărului de tractoare). Din punct de vedere al celorlalte categorii de mașini agricole, regiunile în care, în mod normal,

ar fi trebuit să înregistreze o majorare a numărului acestora, respectiv cele predominant cerealiere, înregistrează diminuări semnificative în 2000 față de 1993, explicabile, în mare parte și prin costul ridicat al acestor utilaje, coroborat cu lipsa resurselor financiare pentru procurarea lor.

În același timp, gradul de încărcare pe tractor agricol se menține relativ constant, plaja de oscilație variind de la 82 ha/tractor în regiunea Sud-Est la 37 ha/tractor în regiunea Centru (graficul nr. 3.1).

Graficul nr. 3.1
Gradul de încărcare pe tractor, în profil regional, 1993-2000

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Aceeași tendință de reducere se înregistrează și în privința numărului de animale. Este de menționat că, pentru asigurarea comparabilității datelor, s-a recurs la transformarea în unități vită mare (UVM), utilizând următoarele categorii de multiplicatori:

- bovine = 1,000 UVM;
- porcine = 0,150 UVM;
- ovine = 0,080 UVM;
- caprine = 0,080 UVM;
- cabaline = 1,050 UVM;
- păsări = 0,017 UVM.

Astfel, în anul 2000 (la sfârșitul anului), efectivele de animale erau diminuate cu 28% față de 1994, cea mai importantă reducere fiind înregistrată în regiunea București cu 47,1% (tabelul nr. 3.7).

Tabelul nr. 3.7

**Dinamica numărului total de animale în profil regional,
1994-2000 (1993=1)**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	0,926	0,935	0,930	0,853	0,843	0,782	0,720
Nord-Est	0,933	0,938	0,886	0,843	0,843	0,829	0,814
Sud-Est	0,859	0,883	0,886	0,774	0,765	0,719	0,687
Sud	0,910	0,896	0,885	0,767	0,770	0,690	0,615
Sud-Vest	0,977	1,015	0,981	0,929	0,924	0,876	0,819
Vest	0,915	0,899	0,934	0,880	0,903	0,715	0,604
Nord-Vest	0,943	0,981	0,987	0,923	0,876	0,857	0,794
Centru	0,975	1,007	1,007	0,920	0,896	0,848	0,750
București	0,865	0,810	0,830	0,783	0,695	0,568	0,529

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Ca urmare a reducerii numărului de animale cu un ritm mediu anual negativ creșterii ușoare a suprafeței agricole (cu 4,6% la număr de animale, respectiv cu +0,06% la suprafața agricolă), densitatea animalelor s-a diminuat, pe total agricultură, de la 54 UVM/100 ha de teren agricol în 1994, la 46 UVM/100 ha de teren agricol în 2000 (la sfârșitul anului) (tabelul nr. 3.8).

Tabelul nr. 3.8

**Densitatea animalelor în profil regional,
1993-2000 (UVM/100 Ha teren agricol)**

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	64	60	60	60	55	54	51	46
Nord-Est	79	74	74	70	66	66	65	63
Sud-Est	57	49	51	51	44	44	41	39
Sud	70	64	63	62	54	54	48	43
Sud-Vest	52	50	52	51	48	48	45	42
Vest	59	54	53	55	52	53	44	36
Nord-Vest	66	62	65	65	61	58	57	52
Centru	61	59	61	61	56	54	51	85
București	142	123	115	118	112	99	82	74

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Cu un număr de 46 UVM/100 ha de teren agricol, România se situează pe ultimele locuri, în ceea ce privește nivelul acestui indicator în cadrul UE-15 (90 UVM/100 ha de teren agricol), fiind mult inferior Olandei (383 UVM/100 ha de teren agricol), Belgiei (319 UVM/100 ha de teren agricol), Germaniei (111 UVM/100 ha de teren agricol).

Întrucât datele statistice la nivel teritorial, privitoare la servicii pentru agricultură, au fost disponibile începând cu 1995, analiza acestui segment a fost efectuată în intervalul 1995-2000, asigurând comparabilitatea datelor prin transformarea datelor în prețuri 2000, utilizând, drept deflator, deflatorul PIB-ului.

Astfel, în intervalul analizat, asistăm la o reducere a valorii serviciilor pentru agricultură, atât pe total, cât și pe principalele categorii de servicii: servicii de mecanizare, de îmbunătățiri funciare, de reproducție tabelul nr. 3.9.

Analiza dinamicii valorii serviciilor din unitățile agricole prestatoare evidențiază că:

- pe total agricultură, valoarea serviciilor de mecanizare în 2000 se situează la 22,4% din valoarea înregistrată în 1995, ca urmare a diminuării semnificative înregistrate în regiunile Nord-Vest (de la 871,9 miliarde lei în 1995 la 38,8 miliarde lei în 2000) și Vest (de la 387,4 miliarde lei la 31,7 mii de miliarde lei în aceeași perioadă);
- sub aspectul serviciilor de îmbunătățiri funciare, diminuarea înregistrată pe total agricultură, a fost datorată, în mare parte, reducerii valorii acestor servicii cu precădere în regiunea Sud-Est (de la 528,1 miliarde lei în 1995 la 357,5 miliarde lei în 2000), urmată la mică distanță de regiunea Sud-Vest;
- dacă pentru cele două tipuri de servicii am asistat în perioada 1995-2000 la diminuări semnificative ale valorilor, în privința serviciilor de reproducție situația este catastrofală: de la 377,5 miliarde lei în 1995, acestea au ajuns în 2000 la 176,7 miliarde lei, regional, valorile fiind practic nesemnificative.

3.3. Decalaje regionale de performanțe agricole

Ca urmare a tendințelor înregistrate în evoluția indicatorilor analizați anterior, producția agricolă a avut în perioada 1994-2000 un trend descrescător, atât pe total, cât și pe cele două componente, respectiv producția vegetală și animală.

Un indicator ilustrativ al gradului de performanță al agriculturii îl constituie și valoarea producției agricole/100 ha de suprafață agricolă. Astfel, acest indicator a cunoscut un ritm mediu anual de diminuare de 9,3% în perioada 1994-2000. Un nivel scăzut al eficienței, din această perspectivă, a fost consemnat în regiunea București (unde valoarea producției agricole a reprezentat în 2000 aproximativ jumătate din valoarea anului 1994), urmată de regiunea Nord-Est, Sud și Sud-Vest (tabelul nr. 3.10).

Tabelul nr. 3.9

**Dinamica valorii serviciilor din unitățile prestatoare pentru agricultură, în prețuri
2000 (1995=1)**

		Total	Nord-Est	Sud-Est	Sud	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Centru	București
	Total	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	S.mecaniz.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
1995	S.îmbunăt.func.	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	S.reproducție	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	Total	0,884	0,830	1,721	1,250	1,057	0,807	0,528	0,045	1,402
	S.mecaniz.	0,840	1,006	1,576	1,098	1,010	0,731	0,564	0,054	1,943
1996	S.îmbunăt.func.	0,957	0,407	1,980	1,583	1,191	1,032	0,287	0,015	0,897
	S.reproducție	0,975	1,098	0,878	1,000	0,898	1,027	1,082	0,118	0,886
	Total	0,617	0,709	0,951	1,020	0,822	0,502	0,359	0,032	0,639
	S.mecaniz.	0,736	0,953	1,289	1,236	0,962	0,465	0,395	0,039	1,464
1997	S.îmbunăt.func.	0,381	0,242	0,580	0,670	0,541	0,599	0,184	0,012	0,639
	S.reproducție	0,590	0,627	0,522	0,620	0,590	0,644	0,623	0,074	0,589
	Total	0,493	0,510	0,907	0,822	0,673	0,351	0,211	0,021	0,910
	S.mecaniz.	0,521	0,650	1,052	0,886	0,762	0,275	0,193	0,022	1,161
1998	S.îmbunăt.func.	0,435	0,230	0,772	0,757	0,504	0,580	0,200	0,012	0,701
	S.reproducție	0,491	0,510	0,482	0,473	0,479	0,564	0,510	0,063	0,563
	Total	0,373	0,398	0,657	0,674	0,423	0,297	0,151	0,016	1,127
	S.mecaniz.	0,376	0,460	0,772	0,752	0,429	0,192	0,109	0,013	1,510
1999	S.îmbunăt.func.	0,359	0,246	0,544	0,567	0,414	0,607	0,207	0,018	0,783
	S.reproducție	0,422	0,506	0,363	0,418	0,393	0,611	0,495	0,029	0,694
	Total	0,304	0,365	0,294	0,381	0,270	0,260	0,180	0,262	0,447
	S.mecaniz.	0,224	0,315	0,235	0,337	0,185	0,112	0,079	0,124	0,365
2000	S.îmbunăt.func.	0,416	0,565	0,342	0,427	0,404	0,569	0,627	1,221	0,627
	S.reproducție	0,480	0,431	0,514	0,498	0,508	0,576	0,398	0,251	0,562

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Tabelul nr. 3.10

**Producția agricolă/ha suprafață agricolă, în profil regional,
1994-2000 (milioane de lei/ha)**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	18,017	18,919	19,745	17,538	14,262	12,590	11,054
Nord-Est	20,536	22,765	23,031	20,635	17,936	15,819	14,215
Sud-Est	14,087	15,676	17,445	16,873	12,348	11,940	10,172
Sud	20,295	20,620	20,806	19,351	15,103	13,616	10,670
Sud-Vest	19,968	18,426	17,944	18,472	14,490	12,522	10,766
Vest	16,122	15,784	17,160	14,122	11,853	9,783	8,185
Nord-Vest	17,797	18,895	21,027	16,682	13,922	12,144	11,637
Centru	15,755	18,587	19,155	14,857	13,151	10,957	20,686
București	45,572	44,459	42,299	39,144	29,579	26,540	20,335

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Producția vegetală/100 ha de teren arabil a înregistrat o diminuare semnificativă în regiunea București (de la 26,981 milioane lei în 1994 la numai 11,837 milioane lei în 2000), urmată de regiunea Sud-Vest (de la 20,155 milioane lei la 9,470 milioane lei în aceeași perioadă). Trendurile descrescătoare în profil regional au antrenat, cum era și firesc, valoarea acestui indicator și pe total agricultură (ritmul mediu anual de reducere fiind de 9,2%) (tabelul nr. 3.11).

Tabelul nr. 3.11

**Producția vegetală/ha suprafață arabilă, în profil regional, 1994-2000,
(milioane lei/ha)**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	17,369	17,866	18,693	17,475	12,136	12,580	10,699
Nord-Est	17,673	20,445	20,464	19,400	12,531	15,239	12,999
Sud-Est	11,600	12,860	14,813	15,668	11,089	10,869	8,708
Sud	15,922	15,186	15,123	15,554	13,242	10,809	7,691
Sud-Vest	20,153	16,745	16,105	18,401	13,552	11,954	9,470
Vest	17,229	16,668	18,871	15,477	10,056	11,090	9,334
Nord-Vest	21,755	22,460	25,250	19,440	12,022	14,939	14,779
Centru	22,569	28,396	28,802	21,261	11,866	16,161	17,436
București	26,981	24,770	21,204	22,701	15,837	14,897	11,837

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Pe de altă parte, producția animală/100 UVM a urmat același trend descrescător în perioada analizată, explicabil pe seama reducerii efectivelor de animale. Astfel, cea mai importantă diminuare s-a înregistrat în regiunea Vest (de la 11,888 milioane lei în 1994 la 8,289 milioane lei în 2000), urmată de regiunile Nord-Vest, Sud și Centru (tabelul nr. 3.12).

Tabelul nr. 3.12

Producția animală/UVM, în profil regional, 1994-2000
(milioane lei prod. anim./UVM)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	11,847	12,708	13,271	11,852	648,145	9,098	9,321
Nord - Est	12,537	13,090	14,277	12,420	637,650	9,405	9,276
Sud - Est	10,458	11,365	11,789	10,696	585,409	8,492	8,657
Sud	11,842	13,456	13,996	12,784	705,040	10,264	10,464
Sud - Vest	12,415	13,430	13,726	12,291	680,819	9,602	10,107
Vest	11,888	12,136	11,937	10,584	672,202	7,466	8,289
Nord - Vest	11,641	12,333	13,406	11,847	609,940	8,639	8,762
Centru	11,462	11,942	12,611	11,443	635,912	8,866	9,235
București	16,464	18,406	18,977	15,905	772,091	15,325	12,375

Sursa: calculații proprii, pe baza datelor furnizate de Anuarul statistic al României, 1994-2001.

Capitolul IV

SECTORUL AGRICOL ROMÂNESC: ANALIZĂ COMPARATIVĂ DIN PERSPECTIVĂ EUROPEANĂ

4.1. Decalaje de nivel al indicatorilor fizici și valorici

Îndeplinirea de către agricultură a criteriului economic al aderării României la UE, respectiv crearea unei piețe funcționale, care să aibă capacitatea de a face față presiunii concurențiale și forțelor piețelor din interiorul UE, presupune reducerea decalajelor existente între agricultura României și agricultura UE, între care cele de productivitate se situează pe primul plan.

Baza decalajelor între agricultura României și agricultura Uniunii Europene se află în nivelul randamentelor medii la hectar și pe animal, se continuă cu decalajele între costurile de producție, calitatea produselor agricole, productivitatea muncii etc.

Datele statistice arată că randamentele la hectar, media perioadei 1996-1998, au fost mai mari decât în România în 14 din cele 15 țări din Uniunea Europeană. Numai Portugalia a realizat randamente inferioare României. Decalajele absolute au fost mari, nivelul maxim fiind de 5295 kg/ha (în Belgia). În perioada respectivă, producția medie la hectarul de cereale în UE, a fost de 1,93 ori mai mare decât în România (tabelul nr. 4.1).

Tabelul nr. 4.1
Randamente medii la cereale, România comparativ cu UE
(medie ani 1996-98)

Țări	Nivel (kg/ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (kg/ha)	Relative (România =1)
România	2862	0	1,00
UE -15	5540	+2878	1,93
Belgia	8160	+5298	2,85
Olanda	7737	+4875	2,70
Franța	7130	+4268	2,49
Regatul Unit	6890	+4028	2,41
Irlanda	6590	+3728	2,30
Germania	6367	+3505	2,22
Danemarca	6103	+3241	2,13
Luxemburg	5713	+2851	2,00

Țări	Nivel (kg/ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (kg/ha)	Relative (România =1)
Austria	5617	+2755	1,96
Italia	4863	+2001	1,70
Suedia	4720	+1858	1,65
Grecia	3370	+508	1,18
Finlanda	3117	+255	1,09
Spania	3113	+251	1,09
Portugalia	2320	-542	0,81

Sursa: calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000; Anuarul statistic al României, CNS, 1999.

Analiza acestor decalajelor între randamentele medii la hectar permit desprinderea unor concluzii principale:

- în timp ce în toate țările UE producția de cereale la hectar (media anilor) a crescut de la o perioadă la alta, în România s-a realizat o creștere de peste trei ori în perioada 1986-1990 față de 1934-1938 și o scădere de câteva ori în perioada 1996-1998 față de perioada 1988-1990;
- decalajele absolute au crescut în perioada 1988-1990, față de perioada 1934-1938, în majoritatea țărilor care fac astăzi parte din UE. România a reușit, totuși, să depășească Finlanda, Spania și Portugalia. În aceeași perioadă, s-au redus decalajele relative față de toate țările, cu excepția Franței;
- în perioada 1996-1998, față de 1988-1990, au crescut decalajele absolute față de România în toate țările UE cu excepția Portugaliei; decalajele relative, care se diminuaseră în perioada economiei de comandă, au crescut în toate țările UE, inclusiv în Portugalia.

Atât în perioada interbelică, a economiei de comandă, cât și în primele etape ale tranziției la economia de piață, "randamentele de cereale la hectar" au plasat România în urma țărilor care fac astăzi parte din UE, cu puținele excepții menționate. Adâncirea acestor decalaje constituie un serios handicap în realizarea unor avantaje în urma integrării agriculturii în structurile europene.

Decalaje mari și în creștere se întâlnesc și la alte produse vegetale. Sunt, de asemenea, de menționat decalajele la producțiile fizice totale. La unele culturi producțiile s-au diminuat atât de mult încât calculul decalajelor devine inutil (sfecla de zahăr, plantele textile ș.a.).

În zootehnie, a avut loc o reducere dramatică a efectivelor de animale, la nivelul existent cu 4-5 decenii în urmă, ceea ce se reflectă în producțiile obținute și în consumul populației.

Decalajele apreciabile privind randamentele la ha și producțiile totale stau la baza disparităților esențiale dintre România, UE și țările membre referitoare la securitatea alimentară, consumul de alimente pe locuitor, disponibilitățile pentru export, nivelul veniturilor exploataților, puterea lor economică etc.

În expresie valorică, Uniunea Europeană a realizat (în 1998) o "producție agricolă finală la hectar" de 2,47 ori mai mare decât România. Toate țările UE depășesc România la acest indicator. Cele mai mari depășiri au fost realizate de Olanda (de 13,3 ori) și Danemarca (de 10,3 ori), la polul opus situându-se Finlanda, Irlanda, Portugalia, Spania și Austria cu creșteri cuprinse între 45-55% (tabelul nr. 4.2).

Tabelul nr. 4.2
Producția agricolă finală la ha în România comparativ cu UE (1998)

Țări	Nivel (euro/ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (euro/ha)	Relative (România = 1)
România	671	0	1,00
UE -15	1659	+988	2,47
Olanda	8907	+8236	13,27
Danemarca	6905	+6234	10,29
Belgia	4513	+3842	6,73
Grecia	2525	+1854	3,76
Italia	2406	+1735	3,59
Germania	1867	+1196	2,78
Franța	1630	+959	2,43
Luxemburg	1441	+770	2,15
Regatul Unit	1103	+432	1,64
Suedia	1046	+375	1,56
Austria	1040	+369	1,55
Spania	1039	+368	1,54
Portugalia	1030	+359	1,53
Irlanda	1020	+349	1,52
Finlanda	988	+317	1,47

Sursa: calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000.

Decalajele privind producția fizică și producția agricolă finală la hectar existente între România, UE și țările componente nu sunt rezultatul unor condiții naturale care ar dezavantaja agricultura României. Astfel, după capacitatea de producție, terenurile din România sunt încadrate de specialiști în zonele 3 și 4, ca în majoritatea țărilor UE.

Între cauzele principale care generează decalajele de randament, pe primul plan se situează cantitatea și calitatea factorilor de producție - inclusiv a tehnologiilor și informației - antrenați în creșterea capacității de producție a terenurilor. Există o strânsă legătură între randamentele la ha și consumurile intermediare. Cele mai mari producții medii sunt realizate de țările cu cele mai mari consumuri intermediare la ha. Față de România, UE asigură inputuri la ha de 2,4 ori mai mari, Olanda de 11,9 ori, Belgia de 9,1 ori, Danemarca de 3,9 ori, Germania de 3,1 ori. Într-o mai mică măsură România este depășită de Spania

(cu 38,2%), Austria (cu 42,8%) și Portugalia (cu 66,5%) (tabelul nr. 4.3). Decalaje mari există și în privința mijloacelor tehnice utilizate.

Tabelul nr. 4.3
Consumuri intermediare¹ la ha, în România comparativ cu UE (1998)

Țări	Nivel (Euro / ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (Euro / ha)	Relative (România = 1)
România	327	0	1,00
UE -15	791	+464	2,42
Olanda	3894	+3567	11,91
Belgia	2966	+2639	9,07
Danemarca	1294	+967	3,96
Germania	1010	+683	3,09
Franța	812	+485	2,48
Suedia	774	+447	2,37
Grecia	750	+423	2,29
Regatul Unit	726	+399	2,22
Finlanda	700	+373	2,14
Luxemburg	661	+334	2,03
Italia	659	+332	2,02
Irlanda	551	+224	1,69
Portugalia	544	+217	1,67
Austria	477	+150	1,43
Spania	452	+125	1,38

Notă: ¹ sunt considerate: semințe și material de plantat, îngrășăminte chimice și alte substanțe chimice, combustibil, energie, apă etc.

Sursa: calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000.

Pentru diminuarea decalajelor referitoare la producția la hectar – în formă fizică și valorică se impun: înzestrarea cu tractoare și mașini agricole, utilizarea irigațiilor, a materialului biologic performant, a mijloacelor moderne de informare și extensie a rezultatelor cercetării științifice și experienței avansate. În realizarea acestui obiectiv este necesar să se aibă în vedere atât experiența pozitivă a țărilor dezvoltate, cât și neajunsurile care au dus la scumpirea produselor agricole și la deteriorarea mediului.

Revigorarea industriei naționale de producere a factorilor de producție pentru agricultură este una din prioritățile relansării agriculturii. Nevoile agriculturii pentru produsele acestor ramuri sunt imense dacă avem în vedere faptul că România se plasează pe unul din ultimele locuri din Europa în privința utilizării lor, iar acoperirea acestor nevoi prin importuri este practic imposibilă în actualele condiții și de neacceptat nici în viitor ca soluție generală. Totodată, există mari capacități de producție și specialiști cu experiență în domeniu.

Mecanismele promovate până în prezent n-au dat rezultatele scontate pentru că au fost unilaterale, instabile, grevate de formalism și birocrație. Ministerul Agriculturii, Alimentației și Pădurilor ar trebui să devină principalul agent de stimulare a modernizării agriculturii, să elaboreze prognoze și să propună proiecte, să promoveze mecanisme adecvate pentru ajustarea structurală a sectorului agroalimentar românesc la standardele europene.

4.2. Disparități de performanțe economice sectoriale

Calculată prin raportarea producției agricole finale la persoanele ocupate în agricultură, productivitatea muncii în UE a fost în 1998 de 10,2 ori mai mare față de România. Agricultura României se situează la mare distanță față de toate țările UE în privința nivelului productivității muncii. Față de România, productivitatea muncii a fost mai mare în Belgia de 24,5 ori, în Olanda de 22,3 ori, în Danemarca de 21,1 ori, în Franța de 15,7 ori, în Regatul Unit de 13 ori. Și țările UE mai slab situate sub aspectul productivității muncii realizează niveluri superioare de productivitate față de România: Portugalia de 2,0 ori, Grecia de 4,2 ori, Finlanda de 4,7 ori, Austria de 5,1 ori, Spania de 8,6 ori (tabelul nr. 4.4).

Tabelul nr. 4.4

Producția agricolă finală pe persoană în România comparativ cu UE (1998)

Țări	Nivel (euro/persoană)	Decalaje față de România	
		Absolute (euro/persoană)	Relative (România = 1)
România	2964	0	1,00
UE -15	30138	27174	10,16
Belgia	72640	69676	24,51
Olanda	66195	63231	22,33
Danemarca	62616	59654	21,13
Franța	46512	43548	15,69
Regatul Unit	38527	35563	13,00
Luxemburg	36600	33636	12,35
Germania	32432	29464	10,94
Irlanda	29731	26767	10,03
Italia	27606	24642	9,31
Suedia	26876	23912	9,07
Spania	25594	22630	8,64
Austria	15119	12155	5,10
Finlanda	13852	10888	4,67
Grecia	12548	9584	4,23
Portugalia	6017	3053	2,03

Sursa: calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000.

Decalajele de productivitate sunt rezultatul cumulat al randamentelor inferioare la hectar și al excedentului absolut de forță de muncă în agricultura României. În cazul în care producția obținută ar fi raportată la timpul efectiv consumat, este posibil ca decalajele de productivitate să fie ceva mai reduse dar, în prezent, nu dispunem de date pentru astfel de calcule. Un lucru este cert: la un asemenea decalaj de productivitate, prețul scăzut al forței de muncă din România este numai aparent un avantaj al agriculturii noastre. O persoană ocupată în agricultura noastră trebuie să consume un timp de muncă de zece ori mai mare pentru a obține același rezultat pe care îl obține în medie o persoană din UE, fapt care înzecește și costul forței de muncă pe unitatea respectivă de efect. Forța de muncă ieftină, dar în exces, nu este un factor de ieftinire, ci de scumpire a producției agricole.

Diminuarea decalajului privind productivitatea muncii impune, pe de o parte, acțiuni și măsuri necesare sporirii randamentelor la hectar și pe animal, iar pe de altă parte acțiuni și măsuri necesare creșterii, pregătirii generale și profesionale a producătorilor agricoli, îmbunătățirea organizării producției și a muncii și diminuarea populației ocupate în agricultură în raport de cerințele procesului de producție.

O atenție deosebită în perioada actuală trebuie acordată creării de noi locuri de muncă (inclusiv în mediul rural) pentru atragerea surplusului de populație din agricultură și/sau ocuparea timpului suplimentar al persoanelor ocupate parțial în activități agricole. Acest obiectiv, deosebit de important nu numai pentru agricultură, ci și pentru economia națională, poate fi realizat treptat, pe măsura relansării creșterii economice, a îndeplinirii Programului național de dezvoltare agricolă și rurală (PNDAR), a reconversiei forței de muncă pentru alte activități, a formării unor infrastructuri moderne.

Paradoxal, valoarea adăugată brută care se obține pe unitate de consumuri intermediare este în România cu numai 4% mai mică decât cea obținută în medie în UE, dar mai mare decât în 10 din cele 15 țări membre ale UE, printre care se află Belgia, Danemarca, Germania, Franța, Austria, Regatul Unit. Această situație arată că agricultura României este mai intensivă în muncă și mai puțin intensivă în capital. Din această particularitate rezultă randamentele reduse la hectar și, de asemenea, productivitate redusă a muncii (tabelul nr. 4.5).

Ceea ce pare o utilizare mai puțin eficientă a capitalului încorporat în consumurile intermediare în țări ca Belgia, Danemarca, Germania, Franța ș.a. este de fapt urmarea unor consumuri intermediare ridicate la hectar, care au determinat o valoare adăugată brută mai mare pe unitatea de suprafață decât în România. Numai în Finlanda și Suedia valoarea adăugată brută la hectar este inferioară celei din România (tabelul nr. 4.6).

Prin creșterea consumurilor intermediare în agricultura României s-ar putea diminua valoarea adăugată pe unitatea de capital, dar ar crește randamentul pe unitatea de suprafață, atât fizic cât și valoric; ar spori, de asemenea, valoarea adăugată brută pe unitatea de suprafață și pe total agricultură.

Tabelul nr. 4.5

Valoarea adăugată brută raportată la consumurile intermediare în România comparativ cu UE și țările membre (1998)

Țări	Nivel (euro VAB/euro CI)	Decalaje față de România	
		Absolute (euro VAB/euro CI)	Relative (România = 1)
România	1,05	0	1,00
UE -15	1,09	0,04	1,04
Italia	2,65	1,60	2,52
Grecia	2,37	1,32	2,26
Spania	1,30	0,25	1,24
Luxemburg	1,17	0,12	1,11
Olanda	1,08	0,03	1,03
Franța	1,01	-0,04	0,96
Austria	0,94	-0,11	0,90
Portugalia	0,88	-0,17	0,84
Irlanda	0,85	-0,20	0,81
Germania	0,85	-0,20	0,81
Danemarca	0,78	-0,27	0,74
Belgia	0,52	-0,53	0,50
Regatul Unit	0,52	-0,53	0,50
Finlanda	0,41	-0,64	0,39
Suedia	0,35	-0,70	0,33

Sursa: calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000.

Tabelul nr. 4.6

Valoarea adăugată brută la hectar în România comparativ cu UE și țările membre (1998)

Țări	Nivel (euro/ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (euro/ha)	Relative (România = 1)
România	344	0	1,00
UE -15	867	+523	2,52
Olanda	4203	+3859	12,22
Grecia	1775	+1431	5,16
Italia	1747	+1403	5,08
Belgia	1551	+1207	4,51
Luxemburg	1296	+952	3,77
Danemarca	1011	+667	2,94
Germania	857	+513	2,49
Franța	818	+474	2,38

Țări	Nivel (euro/ha)	Decalaje față de România	
		Absolute (euro/ha)	Relative (România = 1)
Spania	588	+244	1,71
Austria	505	+161	1,47
Portugalia	481	+137	1,40
Irlanda	472	+128	1,37
Regatul Unit	376	+32	1,09
Finlanda	289	-55	0,84
Suedia	272	-72	0,79

Sursa: Calculat după: "Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries", Prague, 2000.

Reducerea acestui decalaj poate fi urmarea acțiunii conjugate a unui complex de factori, dintre care menționăm:

- reorientarea agriculturii spre producerea de produse cu valoare adăugată mare pe unitatea de suprafață, cum sunt produsele horticole, solicitate pe piața internă și externă;
- redresarea sectorului de creștere a animalelor care valorifică resursele furajere obținute de pe suprafețele de pășuni și fânețe naturale sau cultivate, precum și o parte din producția de cereale și alte produse agricole;
- organizarea producerii și valorificării produselor "ecologice", România, având condiții naturale și sociale deosebite pentru o astfel de producție;
- asigurarea consumurilor intermediare (îngrășăminte și alte substanțe chimice, apă pentru irigații, sămânță certificată, furaje, ș.a.), în cantitatea și calitatea necesare pentru obținerea unor randamente înalte în condiții de eficiență economică maximă și ecologică, a respectării standardelor fito-sanitare.

Diminuarea acestor decalaje este de importanță maximă pentru țara noastră în condițiile pregătirii aderării la UE. Ea presupune schimbări majore în politica agrară privind rolul și direcțiile de dezvoltare a agriculturii.

Capitolul V

SISTEMUL AGROALIMENTAR ȘI DEZVOLTAREA RURALĂ. STUDII DE CAZ

5.1. Arealele rurale studiate: principalele caracteristici

Studierea modului concret în care funcționează rețelele instituționale în comunitățile rurale s-a făcut în regiunea de dezvoltare Sud. În această zonă există mari disparități, între subregiuni existând areale caracterizate de sărăcie absolută (județele Teleorman, Giurgiu, Ialomița, Călărași) și un areal compact, în partea de nord a acestei zone de dezvoltare, în care sărăcia are forme mai atenuate, o sărăcie relativă (județele Argeș, Prahova, Dâmbovița).

Pentru a surprinde într-o manieră completă și corectă modelele instituționale care favorizează sau obstrucționează dezvoltarea sistemului agroalimentar am considerat necesar a analiza două comunități rurale care să aparțină celor două areale identificate. Astfel, au fost selectate comuna Daia, județul Giurgiu situată într-o "pungă" de sărăcie rurală și comuna Tărtășești, județul Dâmbovița care, din punct de vedere al sărăciei rurale, se situează la cote medii (tabelul nr. 5.1).

Tabelul nr. 5.1

Indicele mediu al sărăciei. Comunitatea rurală, pe subregiuni de dezvoltare^{x)}

Regiuni de dezvoltare	Subregiuni de dezvoltare rurală ^{xx)}	Media indicelui de sărăcie comunitară
Sud	Argeș, Prahova, Dâmbovița Teleorman, Giurgiu , Ialomița, Călărași	6,42 16,63

Notă: ^{x)} indicele este constituit ca scor factorial din ratele mortalității infantile, emigrări, fertilități generale;

^{xx)} indicele pe subregiune a fost calculat ca medie ponderată a indicelui compozit al sărăciei la nivel de comună, ponderea fiind populația comunei.

Sursa: Dezvoltarea rurală în România, 1999, p.46.

Zona de dezvoltare Sud a spațiului rural românesc se caracterizează prin: lipsa diversificării activităților economice, ceea ce determină dependență excesivă de agricultură, eficiență economică redusă a activităților agricole, mod defectuos de exploatare a terenurilor și de valorificare a produselor agricole.

Infrastructura socială este deficitară, echiparea hidroedilitară este aproape inexistentă, accesele la rețeaua rutieră sunt dificile. Se constată și existența unui proces accentuat de degradare a mediului, îndeosebi, în ceea ce privește solurile, apele de suprafață și vegetația forestieră.

Este o zonă de sărăcie rurală, în care am putut constata o cauzalitate directă și puternică între fenomenele economice și cele sociale, o întrepătrundere

între sărăcia economică și cea socială; de exemplu există corelații pozitive, semnificative statistic, între suprafața medie deținută ca proprietate și suprafața medie a asociațiilor și o corelație negativă, semnificativă statistic, între gradul de intensitate a activităților agricole cuantificate prin UVM/100 ha - și calitatea vieții rurale - cuantificată prin mortalitate infantilă.

Județul Giurgiu

Județul Giurgiu este situat în "punga" de sărăcie care include arealul rural al Câmpiei Teleorman în care punctele slabe, nefavorabile modernizării și dezvoltării rurale sunt:

- *din punct de vedere demografic*: declin demografic provocat de îmbătrânirea accentuată a populației, natalitate în general inferioară mediei, mortalitate mare, capacitate redusă de regenerare demografică;
- *din punct de vedere economic*: grad redus de ocupare a forței de muncă, pondere redusă a activităților neagricole;
- *din punct de vedere al locuirii*: predomină locuințele realizate din materiale nedurabile, echipare cu instalații de alimentare cu apă deosebit de redusă;
- *din punct de vedere al echipării*: un procent minimum al populației alimentate cu apă în sistem centralizat;
- *din punct de vedere social*: nivel ridicat al mortalității infantile;
- *din punct de vedere ecologic*: soluri puternic și foarte puternic degradate, lipsă păduri (Dezvoltarea rurală în România, 1998, p. 33-34).

Județul Dâmbovița

Județul Dâmbovița este amplasat într-un areal în care predomină factorii favorizanți ai dezvoltării economico-sociale rurale:

- *din punct de vedere demografic*: densitate mare a populației cu deosebire în jumătatea sudică, stabilitate demografică, capacitate de regenerare naturală demografică și înnoire a forței de muncă;
- *din punct de vedere economic*: grad ridicat de calificare a forței de muncă, posibilități de cooperare cu centrele urbane, pondere ridicată a activităților non-agricole;
- *din punct de vedere al locuirii*: pondere ridicată a locuințelor realizate din materiale durabile;
- *din punct de vedere al echipării*: alimentare cu apă în sistem centralizat și distribuție de gaze naturale pe cca 50% din suprafața zonei (Dezvoltarea rurală în România, 1998, p. 24-25).

5.2. Impactul instituțiilor dezvoltării rurale la nivel comunitar (comuna Daia, județul Giurgiu)

Profilul socioeconomic al comunei Daia

Comuna Daia este formată din două sate: Daia și Plopșor, cu o populație de 4000 de locuitori, și este situată între doi poli urbani: la 50 km de capitala țării și la

13 km de reședința de județ. Totalul suprafeței agricole este de 6359 ha din care 5371 ha de teren arabil; din totalul suprafeței agricole 76 ha sunt ocupate de pășune, 326 ha de vii, 8 ha de livezi, 269 ha de păduri, 86 ha de drumuri, 204 ha cu construcții și 19 ha de terenuri neproductive.

Tipurile de proprietate existente în 1999 erau:

- proprietate particulară (77,0% din terenuri);
- proprietate publică (12,89 din pășuni);
- proprietate ecleziastică (0,2% constituind proprietatea celor trei biserici existente în comună).

Există un număr foarte redus de unități mici și foarte mici ale industriei rurale (în număr de 13) ele sunt: construcții din mori, ateliere, prese de ulei. Unitățile sectorului terțiar (servicii) sunt reduse ca număr, existând o acoperire insuficientă a necesităților rurale (9 ateliere de: fierărie, reparații auto, brutărie, blănărie etc.). Există la nivelul comunei o ofertă tradițională de servicii și ateliere de industrie rurală specifică unei comunități cu o economie țărănească.

Situarea pe o șosea națională conferă o accesibilitate mărită la piețe urbane (piața municipiului Giurgiu la 13 km) și la târgurile săptămânale (târg de animale la Giurgiu și la Călugăreni situat la 10 km).

Principalele ocupații sunt cele de agricultură și de creșterea animalelor. Numărul persoanelor cu status ocupațional industrial a scăzut după 1990 datorită restrukturării industriale din marile centre urbane București și Giurgiu; în prezent fac naveta zilnic numai 50 de oameni, preponderent bărbați.

În perceperea autorităților locale doar 5% din populație este săracă, existând o distribuție omogenă a populației sărace la nivel comunitar. Sărăcia comunitară își are originea, în proporție de 2% în situația economică anterioară anului 1990; restul fiind urmare a modificărilor structurale, a lipsei de pământ și a proprietății reduse.

Serviciile publice au o infrastructură neadecvată dezvoltării normale a comunității studiate: există trei grădinițe și două școli gimnaziale; distanța până la cel mai apropiat liceu este de 13 km; există un dispensar și un cabinet stomatologic situate, ambele, în comuna de reședință; personalul medical este format dintr-un medic și trei persoane cu studii medii.

În concluzie, comuna rurală investigată, se caracterizează prin monoactivitate (agricultura, creșterea animalelor) în care instituțiile principale care pot induce un comportament instituțional sunt asociațiile de producție (există o asociație puternică, ROSTAR care are 1200 ha) și biserica. Economia specifică comunei este de tip țărănesc. Accesibilitatea asigurată de situarea pe o șosea națională potențează comportamentul comercial al producătorilor agricoli. Stoparea fluxurilor de navetiști, datorită ajustărilor macroeconomice, a condamnat comunitatea rurală la un tip de dezvoltare endogenă care nu și-a găsit încă formele cele mai eficiente de realizare; întoarcerea la o agricultură de subzistență sufocă orice tentativă de modernizare rurală.

Modele instituționale concrete ale vieții rurale comunitare în comuna Daia

În eșantionul studiat (la nivelul comunei s-a calculat un eșantion reprezentativ, stratificat), numărul de persoane în gospodărie, este în medie de 3,19; vârsta medie a capului de gospodărie este de 58,7 ani, iar vârsta medie a gospodăriei de 47,4 ani. Structura pe sexe a gospodăriei este de 49,4% bărbați și 50,5% femei. Aceste valori, medii și procentuale, corespund caracteristicilor populației rurale din România.

Tipologia gospodăriilor rurale investigate a cuprins:

- gospodării formate numai din pensionari (20 de gospodării) în care vârsta medie este de 67,3 ani; structura pe sexe este caracterizată de preponderența femeilor - 51,2%; structura instrucțională este definită de ponderea studiilor elementare (până în 4 clase - 56,4%) și a celor gimnaziale (până în 8 clase - 25,6%); fără școală sunt 5,1%, iar cu liceu (12 clase - 10,2%). Există o endogamie locală, majoritatea născându-se în localitatea Daia: 89,7%. Domeniile de activitate, sunt o reflectare a situației ocupaționale și economice de dinainte de '90: 53,8% sunt pensionari de stat și 46,1% pensionari CAP; 97,4% declară că au drept ocupație secundară agricultura;
- gospodării formate numai din pensionari și agricultori (8 gospodării) în care vârsta medie este de 62,4 ani; structura pe sexe este: 52,6% bărbați și 47,4% femei; structura instrucțională, comparativ cu primul tip este deficitară: 10,5% fără școală, 52,6% cu studii elementare și 36,8% cu gimnaziu. Principalul domeniu de activitate structurează acest tip de gospodărie astfel: 89,4% lucrează în agricultură, 5,2% sunt pensionari de stat și 5,4% pensionari CAP. Există același fenomen al imobilismului social, prezent și în prima categorie investigată: 89,4% s-au născut în comuna Daia, iar 10,5% provin din alt sat;
- gospodării formate din pensionari, agricultori și neagricultori (58 de gospodării): gospodării cu statusuri ocupaționale multiple care au o vârstă medie de 42,4 ani în care există 49,3% bărbați și 50,6% femei; structura instrucțională se multiplică: 23,9% au liceu, 21,6% au școală elementară, 18,8% au gimnaziu, 16,1% au școală profesională, 3,6% au facultate și studii postliceale și 0,9% liceu agricol; 8,8% nu au studii (restul nu au răspuns: 6,3%). Acest tip de gospodărie este caracterizat și de o fluiditate socială deosebită, de o mobilitate spațială accentuată: 12,4% s-au născut într-un oraș, 15,2% s-au născut în alt sat și 72,4% s-au născut în comuna Daia. Principalele domenii de activitate sunt agricultura; industria și construcțiile; serviciile, iar ocupația secundară majoritară este agricultura.

Instituția proprietății

Suprafața funciară aflată în proprietatea gospodăriilor rurale din cadrul eșantionului variază între 0,20 și 9 ha.

Repartizarea gospodăriilor rurale pe clase de mărime ținând cont de suprafață, arată o concentrare a acestora din grupa 1-3 ha, care reprezintă 48% din total eșantion (tabelul nr. 5.2). Distribuția pe clase de mărime din comuna Daia este mult mai echilibrată decât cea înregistrată la nivel județean și național.

Tabelul nr. 5.2

Distribuția gospodăriilor rurale pe clase de mărime, 1998

Suprafața	Total țară (%)	Județul Giurgiu (%)	Comuna Daia	
			Nr. gosp. respondente	%
până la 1 ha	39	48	20	23
1,1 - 3 ha	33	37	30	35
3,1 - 5 ha	17	14	22	26
peste 5 ha	11	4	13	15
fără pământ			1	1
Total	100	100	86	100

Sursa: proiectul FAO: "Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România", 1999.

Suprafața medie a proprietății (3,7 ha) este de 2,2 ori mai mare decât cea înregistrată la nivel județean (1,7 ha) și de 1,6 ori raportat la nivel național (2,3 ha).

Gospodăriile formate din pensionari (vârsta medie 67 ani) și cele formate din pensionari și agricultori (vârsta medie 62 ani) dețin în proprietate cele mai întinse suprafețe (3,2 ha și respectiv 4,95 ha), situație ce poate fi explicată prin faptul că, în România, Legea nr. 18/1991 a restabilit dreptul de proprietate persoanelor care au fost subiecți de proprietate înainte de perioada comunistă: iar acestea sunt persoanele vârstnice cantonate în aceste grupe.

Comportament organizațional

Comportamentul gospodăriilor rurale investigate indică faptul că, deși dețin suprafețe mici de teren, orientarea lor către formele asociative de exploatare a pământului este foarte accentuată. Pe total eșantion 38% din respondenți sunt membrii ai unei societăți agricole cu personalitate juridică și 17% au preferat ca formă de organizare o asociație familială.

Cea mai ridicată "apetență", pentru societățile agricole cu personalitate juridică este specifică gospodăriilor cu media de vârstă ridicată: 63% în cazul gospodăriilor formate din pensionari și fermieri, 50% la gospodăriile formate din pensionari și 31% în cazul gospodăriilor formate din pensionari, fermieri și non-fermieri.

Apartenența la o asociație familială are o pondere mult mai redusă: 10% în cazul gospodăriilor de pensionari, 16% la cele formate din pensionari, agricultori și nonagricultori și 50% în cazul gospodăriilor compuse din pensionari și agricultori.

Piața pământului

Vânzarea-cumpărarea de teren agricol

Întrucât reglementarea circulației juridice a pământului a trenat mult timp, căpătând forma corespunzătoare abia prin Legea nr. 54/1998, procesul vânzării-cumpărării de pământ este incipient. Din 86 de gospodării cuprinse în sondaj numai patru gospodării au cumpărat pământ după 1990 (4,65%) din total gospodării și două gospodării au vândut respectiv (2,33%).

După tipul gospodăriilor care au cumpărat pământ, o gospodărie este formată din pensionari, iar celelalte trei sunt formate din pensionari, agricultori și neagricultori. Referitor la gospodăriile care au vândut pământ, una este formată din pensionari și celelalte din pensionari, agricultori și neagricultori.

Suprafețele cumpărate și vândute au fost relativ mici. Astfel, din cele patru gospodării care au cumpărat pământ o gospodărie a cumpărat mai puțin de 1 ha, o gospodărie între 1,1-3 ha și două gospodării între 3,1 și 5 ha. Una din gospodării a cumpărat pământ în intravilan, iar celelalte trei în extravilan.

Dintre gospodăriile care au vândut pământ, o gospodărie a vândut până la 1 ha, iar alta între 1-3 ha. Una din tranzacții s-a referit la pământ situat în intravilan, iar alta în extravilan.

Arendarea

Comparativ cu cumpărarea-vânzarea de pământ, arendarea a cunoscut o mai mare extindere. Numărul de gospodării care au luat pământ în arendă a fost de șase (6,98% din totalul gospodăriilor cuprinse în sondaj), toate fiind formate din pensionari, agricultori și neagricultori. Suprafața luată în arendă este relativ mică și provine în principal de la rude.

Mult mai mare este numărul gospodăriilor care au dat pământ în arendă și anume 43 (reprezentând 50% din total). Dintre acestea 14 sunt formate din pensionari (adică 32,5%), 23 sunt gospodării de pensionari și agricultori (53,49%) și 6 sunt gospodării de pensionari, agricultori și neagricultori (13,95%).

Pământul s-a dat în arendă cu prioritate societăților agricole cu statut juridic și asociațiilor agricole private.

Arendarea s-a făcut în majoritatea cazurilor pe bază de contract scris înregistrat la notariat. Plata arende s-a realizat în cote părți din producția obținută.

Tabelul nr. 5.3

Cui și de ce s-a arendat pământ agricol în comuna Daia, județul Giurgiu^{x)}

Arendarea pământului	Frecvențe	
	abs.	-% -
Cui s-a arendat pământ?		
- la societăți comerciale agricole cu statut juridic	39	90,70
- la societăți agricole private	4	9,30
Total	43	100,00

Arendarea pământului	Frecvențe	
	abs.	-% -
De ce s-a dat pământ în arendă?		
- lipsă de capital	16	37,21
- vârstă înaintată	10	23,26
- sănătate precară	5	11,63
- alte motive	12	27,80
Total	43	100,00

Nota: ^{x)} rezultate ale sondajului efectuat în martie 1999.

Sursa: proiectul FAO: "Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România", 1999.

Ponderea relativ mare a gospodăriilor care au dat pământ în arendă și orientarea cu prioritate spre societățile agricole menționate se pot explica, pe de o parte prin puterea economică redusă a gospodăriilor individuale de a-și lucra pe cont propriu terenul aflat în proprietate, iar pe de altă parte, prin preponderența producătorilor vârstnici precum și prin penuria de mijloace tehnice și de capital.

Piața produselor agricole

Valorificarea producției vegetale

La nivelul eșantionului studiat se remarcă tendința de comercializare, cu precădere, a produselor vegetale (respectiv 30,2% din numărul total de gospodării), spre deosebire de produsele zootehnice unde frecvența cazurilor de valorificare prin comercializare a fost de numai 8,14% din totalul gospodăriilor chestionate. (tabelul nr. 5.4).

Tabelul nr. 5.4

Comercializarea produselor pe total gospodării

Răspuns	Produse vegetale		Produse animale	
	Frecvență	%	Frecvență	%
Afirmativ	26	30,23	7	8,14
Negativ	52	60,47	70	81,40
Nu cunoaște	2	2,33	1	1,16
Nu știu/nu răspund	6	6,98	8	9,30
Total	86	100	86	100

Sursa: proiectul FAO: "Modele instituționale ale dezvoltării rurale în România", 1999.

Legat de valorificarea producției vegetale se impun subliniate următoarele aspecte:

- analizând cele 26 de gospodării care au comercializat produse vegetale, se constată că tendința spre comercializare este mai mare la cele formate din pensionari, agricultori și neagricultori - (tipul III), unul dintre motive fiind posibilitatea valorificării produselor pe altă piață prin intermediul unor membri ai familiei care nu sunt legați strict, ca activitate principală, de agricultură;

- b) la nivel comunitar se manifestă o cotă ridicată a autoconsumului, pusă în evidență de coeficientul de corelație simplă între vârsta membrilor gospodăriei și posibilitățile de comercializare a produselor agricole vegetale a cărei valoare (0,22) confirmă înclinația spre autoconsum. Excepție face cultura florii-soarelui a cărei producție este valorificată pe bază de contract cu unitățile de prelucrare în schimbul unor sume de bani și/sau produse - respectiv ulei și șrot de floarea-soarelui;
- c) comercializarea produselor agricole prin contract a fost practică cu precădere de tipul III de gospodărie - 66,7% din totalul gospodăriilor care au vândut pe bază de contract, 53,3% din tipul II și nici o gospodărie formată numai din pensionari;
- d) în ceea ce privește comercializarea produselor vegetale fără contract, aceasta s-a efectuat în special prin vânzare pe altă piață (tip II, III) și mai puțin pe piața locală (tip I), cu precădere către cumpărătorii individuali; produsele astfel valorificate au fost grâul, porumbul și legumele.

Valorificarea producției animale

După cum s-a menționat anterior din totalul gospodăriilor numai 8,14% au comercializat produse animale (7 gospodării) greutatea specifică cea mai mare deținând-o tipul III și numai una din tipul I (pensionari). Motivația slabei activități în direcția valorificării produselor animale stă, pe de o parte, în ponderea ridicată a autoconsumului în totalul producției obținute și, pe de altă parte, în prețul prea mic obținut prin vânzarea lor.

Comercializarea pe bază de contract s-a întâlnit în două cazuri, ambele gospodării aparținând tipului III fiind justificate de încheierea unor contracte cu diferiți vânzători sau cumpărători individuali. În acest sens, este de remarcă, intensitatea legăturii dintre practicarea agriculturii ca slujbă secundară și posibilitățile de valorificare a produselor animale pe bază de contract, fapt pus în evidență de coeficienții de corelație simplă care variază de la 0,35 pentru laptele de vacă, brânza de oaie, lână, cașul de oaie, carne de porc, carne de găină și ouă până la 0,37 la carnea de bovină pe total gospodărie.

Ca și în cazul produselor vegetale, se remarcă tendința de vânzare fără contracte, îndeosebi pe altă piață (pentru tipul III) sau pe piața locală (pentru tipul I), către cumpărători individuali. Apetența pentru comercializarea produselor de origine animală fără contract nu pare a fi mult prea ridicată, coeficientul de corelație variind de la 0,32 la 0,45 pentru laptele de vacă la nivelul întregului eșantion. Tipul II iese în evidență prin comercializarea produselor fără contract, coeficienții variind între 0,41 și 0,46. Și în acest caz nivelul autoconsumului este foarte ridicat pentru gospodăriile din tipul I și II fapt care a dus la un grad redus de valorificare a produselor.

Piața serviciilor

În comuna Daia agricultorii apelează, într-o proporție foarte redusă, la sfaturile specialiștilor agricoli: 6% au apelat la camerele agricole, 9% la inginerul agronom și 57% la medicul veterinar.

Gospodăriile tinere formate din agricultori, pensionari și neagricultori sunt mai "deschise" și apelează, într-o proporție mai mare decât media înregistrată la nivel de eșantion, la ajutorul specialiștilor (64% la mediul veterinar, 12% la inginerul agronom și 5% la camerele agricole).

Această "lipsă de interes" manifestată ar putea avea ca explicație, pe de o parte, faptul că nu se conștientizează rolul consultanței în obținerea unor producții ridicate, nu se conștientizează că rolul unor resurse calificate reprezintă o condiție esențială în dezvoltarea gospodăriei agricole, iar pe de altă parte, faptul că specialiștii agricoli au o calificare tehnică și o pregătire limitată în domeniul economic nu le permite să ofere sfaturi micilor agricultori în ceea ce privește principiul rentabilității.

Astfel, numai 60-80% dintre cei care au apelat la sfaturile specialiștilor se declară mulțumiți de activitatea acestora, iar intenția în viitor de a solicita aceste servicii se cantonează la un procent de 75-90%.

Piața inputurilor

Deși gospodăriile țărănești reprezintă o piață importantă pentru inputurile agricole, cererea manifestată este relativ redusă: dacă 83% din gospodării au folosit mijloace mecanice pentru a lucra pământul doar 42% au folosit îngrășăminte chimice, 13% pesticide și 9% furaje combinate. Situația este similară cu cea întâlnită la nivel național, unde folosirea inputurilor moderne de producție este situată la un nivel foarte scăzut.

Mulți producători agricoli au neglijat acest factor decisiv al producției care este soiul seminței. Au recurs adesea la semințe autohtone învechite (38% din total eșantion), degenerate și cu rezultate productive dintre cele mai slabe. Gospodăriile formate din pensionari (47%) și cele formate din pensionari și agricultori (60%) folosesc, în cea mai ridicată proporție, soiuri din semințele deținute în gospodăria proprie.

Pe total eșantion, 49% declară că își procură cinci soiuri noi de semințe din alte surse decât cele avute în propria gospodărie

Potrivit anchetei, din totalul gospodăriilor investigate, numai 42% declară că au folosit în anul 1998 îngrășăminte chimice. Analizând canalele de aprovizionare pe tipuri de furnizori, se remarcă că toate cele trei tipuri de gospodării preferă întreprinderile private.

Scumpirea din ultimii ani a îngrășămintelor chimice a reorientat interesul agricultorilor spre îngrășămintele organice, ce sunt utilizate de 45% din gospodăriile investigate. Gospodăriile de pensionari sunt adeptele în cea mai mare proporție (50%) a acestui mod tradițional de fertilizare a solurilor.

Pierderile provocate de paraziți, boli și buruieni, în cursul procesului de producție, dar și în timpul păstrării recoltei, sunt foarte mari. Ridicarea vertiginosă a prețurilor corelată și cu lipsa cunoștințelor tehnice necesare a îngustat foarte mult, câmpul de utilizare a pesticidelor și insectofungicidelor (13% din total eșantion). Nivelul de dotare mecanică existent face ca numai 8% dintre gospodăriile rurale să declare că își asigură mecanizarea cu resurse proprii. Restul de 92% sunt nevoite să își procure serviciile mecanice din diverse surse:

38% cumpără servicii mecanice de la întreprinderi private, 28% de pe piața locală, 12% de la societățile agricole cu personalitate juridică.

Dacă gospodăriile formate din pensionari și agricultori preferă procurarea serviciilor mecanice de pe piață (50%) și de la societățile agricole cu personalitate juridică 32%, cele formate din pensionari, agricultori și nonagricultori sunt orientate către întreprinderile private (41%) și piață (32%), iar cele compuse din pensionari preferă întreprinderile private în proporție de 60% și piață (20%).

Creșterea costului tractoarelor, mașinilor agricole și a cheltuielilor de exploatare, în special datorită scumpirii combustibililor, face ca forța de tracțiune principală în cazul multor gospodării rurale să fie reprezentată de animale.

Producția scăzută nu-i permite micului agricultor să acceadă la capital, necesar pentru procurarea input-urilor moderne, iar lipsa acestora împiedică orice progres în productivitate.

5.3. Instituțiile dezvoltării rurale – impact comunitar asupra economiei agricole (comuna Tărtășești, județul Dâmbovița)

Profilul socioeconomic al comunei Tărtășești

Comuna Tărtășești (județul Dâmbovița) este situată între doi poli urbani: la 30 km de capitala țării și la 50 km de reședința de județ (Târgoviște). Această proximitate spațială și, cu deosebire, fluxurile economice, educaționale, de ocupare, care funcționează între comunitatea rurală și cele urbane, au determinat și condiționat subdezvoltarea comunității studiate ca și concretizare a disfuncționalităților macroeconomice și a celor regionale. Comunitatea rurală studiată este puternic polarizată de orașul București, evoluția ei socioeconomică fiind în strânsă dependență cu dinamica urbană a centrului polarizator.

Comuna Tărtășești este formată din trei sate - Tărtășești, Bâldana, Gulia -, între care există relații de subordonare economică și socială specifice celor dintre satul reședință și satele aparținătoare. Opțiunea dezvoltării a fost întotdeauna inițiată de centrul comunității - satul Tărtășești - care a imprimat relații de dominare spațială și la nivelul căruia s-au concretizat investițiile pentru infrastructura fizică și socială.

Structura suprafeței agricole a determinat o evoluție economică în parametri rigizi: cu preponderență s-a dezvoltat agricultura, și în mod deosebit modele ale agriculturii cerealiere. Totalul suprafeței agricole era în 2001 de 3959 ha, din care: 93,6% (3726 ha) teren arabil, 5,8% (233 ha) sunt ocupate de pășune, 0,6% (18 ha) păduri. În sistem local, înainte de '90 erau irigate 106 ha. La momentul efectuării studiului (2001) acest sistem era nefuncțional în totalitate, deși comuna este situată într-un areal cu ariditate ridicată.

Comuna Tărtășești beneficiază de o accesibilitate ridicată la infrastructura rutieră și feroviară majoră, fiind traversată de drumul național care leagă Bucureștiul de Târgoviște și având stație CFR amplasată la o distanță medie de

1,5 km de oricare punct al comunei. Datorită curselor de transport auto interurbane regulate (din oră în oră), comuna beneficiază de o accesibilitate mărită la piețele urbane (București, Târgoviște).

Micile unități ale industriei rurale sunt inexistente la nivel local reflectând o dependență sporită a comunei de centrul polarizator care oferă, prin schimburile comerciale, acest tip de produse. Această stare de fapt sugerează spargerea tiparelor tradiționalismului rural, dovadă fiind cele 30 de magazine care funcționează la nivel local. Unitățile sectorului terțiar (servicii) sunt reduse ca număr și mai ales ca specializare: există trei ateliere de tâmplărie și șapte unități PECO la nivelul comunei, confirmând pasul spre modernitate al arealului studiat.

Numărul persoanelor cu status ocupațional nonagricol s-a diminuat după anul 1990 din cauza restructurării industriale din cele două centre urbane din proximitatea comunei. În 2001 făceau naveta zilnic circa 500 de oameni, în special bărbați, având drept destinație orașul București.

Ponderea activităților agricole în totalul activității economice, în percepția autorităților era de 98%, indicând o dependență excesivă (tradițională) a întregii vieți comunitare de spațiul agricol. Ca activitate principală, agricultura nu înregistrează evoluții endogene clare, în direcția modernizării și dezvoltării. În producția vegetală au început să fie practicate soiuri noi de plante numai în condițiile în care s-a manifestat o cerere din afara sistemului comunitar; astfel, în 2001 a fost reintrodusă cultura sfeclei de zahăr ca urmare a cererii de materie primă provenită de la fabrica de zahăr din Răcari (2 km), se cultivă năut și rapiță ca reacție la cererea achizitorilor germani. Este vorba mai degrabă de un răspuns contextual, pe care îl dă sistemul agricol comunitar, și mai puțin de un trend specific modernizării agrare.

În privința serviciilor publice, se remarcă existența unei infrastructuri satisfăcătoare relativ la învățământ (există cinci grădinițe, trei școli cu clasele I-VIII și un liceu în care 90% din personalul didactic are studii superioare) și o slabă acoperire a infrastructurii medicale pentru că, deși există puncte sanitare în fiecare sat, cadrele medicale nu locuiesc în comună, neputând asigura asistența de specialitate permanent.

Fiind monoactivă din punct de vedere economic, singurele instituții rurale care pot induce un comportament instituțional membrilor acestei comune sunt cele care îi pun în valoare potențialul agricol. Comportamentele organizaționale de tipul "asociere", "arendare" sunt percepute, din perspectivă economică, drept manifestări ale comasării terenului, cu implicații favorabile în creșterea eficienței utilizării nu numai a pământului, ci și a forței de muncă.

Dacă imediat după intrarea în vigoare a Legii nr. 36/1991 s-au înființat numeroase asociații cu sau fără personalitate juridică - care exploatau o mare parte din suprafețele aflate în proprietate privată -, în anul efectuării studiului (2001) nu mai existau decât trei astfel de forme de organizare ale proprietarilor de teren și care mai exploatau doar 16% din suprafața în proprietate individuală.

În contrapartidă, a luat amploare instituția arendării ca mod de punere în valoare a suprafețelor agricole. Exponenții cererii pe piața arende sunt: zece persoane fizice române, doi cetățeni străini (un cetățean american și unul francez)

care au arendat 1000 ha și două societăți cu personalitate juridică (AGROMEC, fostul IAS).

Se pare deci că succesul de care s-au bucurat asociațiile de producători înființate imediat după retrocedarea terenurilor s-a datorat, cu deosebire, unui reflex inerțial al producătorilor obișnuiți cu munca în CAP. Pe măsura trecerii timpului se simte nevoia asumării responsabilității față de proprietatea funciară și/sau transferării responsabilității exploatarei terenului pe baze contractuale.

Accesibilitatea asigurată de situarea pe șoseaua națională potențează comportamentul comercial al producătorilor agricoli care vând direct pe piața bucureșteană legume și lactate. Raporturile comerciale cu arealul urban au determinat producătorii agricoli să-și completeze structura de culturi (care rămâne totuși predominant cerealieră) cu plante leguminoase, varză și cartofi valorificate fie direct pe piața urbană, fie către angrosiștii care preiau produsele de la poarta fermei.

În concluzie, la nivelul comunității studiate, procesele și fenomenele economico-sociale pot fi caracterizate cu ajutorul conceptului sociologic de "dualism", desemnând dimensiunile tradiționalismului și modernității în coexistență și interfuncționalitate.

Modele instituționale concrete ale vieții rurale comunitare - Tărtășești

Din punct de vedere demografic, prin cei peste 5.000 de locuitori, comuna poate fi încadrată în rândul comunelor de dimensiuni medii. Vârsta medie în Tărtășești este de 54,72 ani, sub cea la nivel național din rural care se cifrează la 56,7 ani. Explicația provine din situarea comunei în aria de polarizare a capitalei, la care se adaugă numărul mai mare al copiilor în gospodărie (0,97 copii/gospodărie) comparativ cu nivelul național al acestui indicator pentru rural, care reprezintă doar 0,62 copii/gospodărie. Această stare de fapt confirmă perpetuarea unui model tradițional pronatalist pentru rural manifestat mai accentuat în spațiul studiat, fapt demonstrat și de media suprafeței pe o gospodărie care, în 2001, era de 1,98 ha/gospodărie, mult sub media națională care, conform statisticilor oficiale, se situa la 2,3 ha/gospodărie.

Datele culese prin chestionarele de anchetă au fost grupate potrivit criteriului "ocupația principală a șefului de gospodărie". În funcție de acest criteriu au fost determinate cinci clase ocupaționale: țaran, salariat, pensionar, șomer, altele. Ponderea cea mai însemnată este deținută de familiile conduse de pensionari cu aproape 40%, urmate de țărani cu ceva mai mult de jumătate din ponderea primei categorii. Salariații și categoria "alte ocupații" dețin câte 17%, în timp ce rata gospodăriilor conduse de șomeri se cifrează la 4%.

Gospodăriile cele mai numeroase sunt cele ale șomerilor cu 5,75 persoane, aproape dublu comparativ cu media la nivelul întregului eșantion. Tot ele au și cel mai mare număr de copii, motivația fiind dată de media de vârstă scăzută a acestei categorii sociale, dar și de gradul de instruire deficitar.

Tabelul nr. 5.5

Tipologie ocupațională

Tipologie ocupațională	Țăran	Salariat	Pensionar	Șomer	Altele	Total
Structura ocupațională(%)	23	17	39	4	17	100
Număr persoane în gospodărie	4,17	3,71	3,15	5,75	4,06	3,74
Număr copii	1,3	1,18	0,38	2	1,41	0,97
Vârsta medie (ani)	54,43	44,06	67,87	45,5	37,76	54,72

Sursa: calcule proprii.

Structura ocupațională are un grad relativ de diversificare, 62% dintre subiecți declarând că au drept ocupație secundară agricultura și doar 1% practică o a doua activitate în domeniul industrial sau al construcțiilor. O altă caracteristică importantă și cu o puternică influență asupra dezvoltării viitoare a arealului studiat este continuitatea ocupațională - 53% dintre subiecți recunoscând că ocupația tatălui era cea de agricultor, iar 54% dintre ei afirmând că mama a avut aceeași ocupație. Oportunitățile economice limitate, cu deosebire după 1990, asociate cu o mentalitate comunitară specifică unei zone subdezvoltate, au generat evoluții ocupaționale lente, un grad de modernizare profesională cu valori reduse tipic "inhibițiilor comunitare" impuse comportamentelor individuale.

Structura instrucțională este și ea tributară arealului social specific apropierei de marile centre polarizatoare urbane: 4% sunt analfabeți, 18% au absolvit școala elementară, 25% au terminat cursuri gimnaziale, 21% sunt absolvenți de liceu din care 3% au frecventat cursurile unui liceu agricol, 23% sunt absolvenți ai școlilor profesionale și 9% au urmat cursuri postliceale sau universitare.

Instituția proprietății

Suprafața funciară aflată în proprietatea gospodăriilor rurale din eșantionul studiat variază între 0,1 ha și 10 ha. Repartiția pe clase de mărime în funcție de suprafața deținută în proprietate, arată o distribuție relativ omogenă (tabelul nr. 5.6) a gospodăriilor, cele patru grupe înregistrând ponderi sensibil egale în totalul eșantionului.

Tabelul nr. 5.6

Tipologia funciară

Suprafața	sub 1 ha	1-2 ha	2-3 ha	peste 3 ha	Total
Structura funciară -%	25	25	27	23	100
Media pe gospodărie - ha din care:	0,43	1,15	2,25	4,23	1,98
1. restituit -%	34,51	63,39	61,08	72,09	64,97
2. moștenit -%	30,8	34,03	35,03	24,46	29,41
3. împrumutat -%	13,88		3,89	1,13	2,5
4. cumpărat -%	20,81	5,58		2,32	3,12

Sursa: calcule proprii.

Deși plaja dimensională a gospodăriilor este mare (0,1 - 10 ha), media suprafeței în proprietate pentru fiecare din cele patru grupe confirmă comasarea în zona proprietății pitice (media suprafeței în proprietate pentru fiecare categorie dimensională se apropie de limita inferioară a clasei). Suprafața media a proprietății (1,98 ha) reprezintă 86% din media națională (2,3 ha).

Gospodăriile conduse de țărani și salariați dețin în proprietate cele mai întinse suprafețe (2,25 ha și respectiv 2,15 ha), situație explicabilă diferit pentru fiecare din cele două grupe (tabelul nr. 5.7). Astfel, în cazul gospodăriilor conduse de țărani, justificarea rezidă în aplicarea Legii nr. 18/1991 care a restabilit dreptul de posesie celor care au fost subiecți de proprietate înainte de cooperativizare și la care s-a manifestat, în genere, continuitatea ocupațională înaintea, în timpul și după perioada comunistă (pentru această categorie 77,8% din suprafața în proprietate este reprezentată de terenul restituit). Pentru gospodăriile conduse de salariați, prin prisma mediei de vârstă scăzute (44 ani), ponderea suprafețelor restituite conform Legii nr. 18/1991 reprezintă doar 46,7%, alte 38,3% din suprafața în proprietate fiind reprezentate de terenurile provenite din moșteniri reflectând continuitatea de locuire în comunitatea studiată. Gospodăriile de salariați înregistrează ponderi însemnate pentru suprafețele împrorietărite (7,93% din media suprafeței în proprietate privată fiind reprezentată de această categorie structurală). Un rol important în această situație de fapt îl joacă, considerăm noi, componenta informală a relațiilor socioeconomice din rural. Salariații sunt, de regulă, foști sau actuali funcționari în structurile administrației, ale învățământului, ale poliției, ale fostelor CAP-uri sau IAS-uri care au profitat în urma poziției lor privilegiate în momentul aplicării Legii fondului funciar. Încă 7% din suprafața în proprietate a salariaților este rezultată din cumpărarea de teren agricol.

Tabelul nr. 5.7

Tipologie ocupațională - structuri funciare

Tipologie ocupațională	Țăran	Salariat	Pensionar	Șomer	Altele	Total
Structura ocupațională(%)	23	17	39	4	17	100
Media proprietății funciare ha/gospodărie	2,25	2,15	1,97	1,49	1,57	1,98
1. Restituit%	77,82	46,69	71,29	100	36,97	64,97
2. Moștenit%	16,88	38,27	26,3		59,38	29,41
3. Împrorietărit%	0,96	7,93	1,3		2,03	2,5
4. Cumpărat%	4,34	7,11	1,11		1,62	3,12

Sursa: calcule proprii.

Comportamentul organizațional

Orientarea gospodăriilor investigate către formele asociative de exploatare a terenului este foarte slabă. Pe total eșantion, doar 13% dintre respondenți sunt membri ai unei asociații cu personalitate juridică și doar 4% declară că fac parte dintr-o asociație familială.

Istoricul formelor asociative la nivel comunitar subliniază migrația de la o apartenență masivă la aceste forme de exploatare a terenului, imediat după intrarea în vigoare a Legii nr. 36/1991, la dizolvarea treptată a acestor forme. La momentul efectuării studiului, doar 16% din suprafața în proprietate era exploatată în forme asociative, 80% dintre membrii asociați fiind nerezidenți. În fapt, asociațiile reprezintă mai mult o formă mascată de arendare, membrii primind o cotă fixă sau o cotă parte de produse.

Piața pământului

Vânzarea-cumpărarea de pământ

O dată cu reglementarea circulației juridice a terenurilor, prin Legea nr. 54 din 1998, procesul vânzării-cumpărării de teren a luat amploare. Din statisticile Primăriei Tărtășești rezultă că în anii 2000 și 2001 (până la data efectuării studiului - luna aprilie) au avut loc de 99 de tranzacții de vânzare-cumpărare. Majoritatea vânzătorilor (72%) sunt rezidenți ai comunei, iar marea majoritate a cumpărătorilor (67% în 2000 și 66% în 2001) sunt bucureșteni. Suprafețele tranzacționate sunt mici, sub un hectar, una din explicații fiind achiziționarea de mici suprafețe de către rezidenții urbani (bucureșteni) în extravilanul localităților și în imediata apropiere a șoselei naționale în scopul construirii unor reședințe rurale.

La nivelul eșantionului studiat, din cele o sută de gospodării chestionate, 11 au cumpărat pământ, suprafața tranzacționată variind între 0,1 și 1,5 ha, cu o medie de 0,55 ha. Tipologia gospodăriilor care au cumpărat pământ și suprafețele medii achiziționate de acestea au fost:

- 13% din gospodăriile conduse de țărani au cumpărat în medie 0,75 ha;
- 23% din gospodăriile conduse de salariați au cumpărat în medie 0,65 ha;
- 7,7% din gospodăriile conduse de pensionari au cumpărat în medie 0,28 ha;
- 5,8% din gospodăriile din categoria "alții" au cumpărat în medie 0,4 ha.

Rata, peste medie, a activității pe piața funciară manifestată la nivelul categoriilor ocupaționale "țărani" și "salariați" este explicată prin componenta de prestigiu social pe care aceste categorii o asociază proprietății funciare. Pe de altă parte, chiar și la nivelul acestor tipuri de gospodării, suprafețele cumpărate sunt mici ca o consecință a puterii economice scăzute a respondenților. Un argument în sprijinul acestei afirmații îl reprezintă prețul de vânzare al unui hectar de teren arabil care se ridica la momentul efectuării studiului la 10 milioane/ha la care se adăugau cheltuielile de tranzacționare (cheltuieli notariale - între 1000-2000 lei/m² și planul cadastral - 1 milioane/ha).

De asemenea, s-a observat o corelație negativă, semnificativă statistic, între dimensiunea proprietății și înclinația spre a cumpăra teren, și o corelație pozitivă între dimensiunea proprietății și suprafața achiziționată. Astfel, dintre gospodăriile cu proprietăți sub 1 ha, 28% au achiziționat teren arabil cu o medie a suprafeței tranzacționate de 0,32 ha, iar dintre gospodăriile cu peste 3 ha în proprietate, 8,7% au cumpărat terenuri agricole în suprafață medie de 1,12 ha.

Arendarea

Arendarea a cunoscut o reală extindere o dată cu comprimarea fenomenului asociativ. La nivelul comunei Tărtășești, 7% din cei investigați au luat pământ în arendă, iar 3% au oferit teren agricol spre arendare.

Cererea pe piața arende este susținută, în genere, de gospodăriile din categoria "altele", din rândul cărora aproape 18% participă la acest tip de tranzacții, însă suprafețele luate în arendă sunt mici de doar 1,25 ha. În această clasă se încadrează persoane tinere care își completează deficitul de proprietate arendând pentru a-și asigura securitatea alimentară.

Tabelul nr. 5.8

Arendarea pe categorii ocupaționale

Tipologie ocupațională	Țăran	Salariat	Pensionar	Șomer	Altele	Total
Structura ocupațională(%)	23	17	39	4	17	100
Media proprietății funciare ha/gospodărie	2,25	2,15	1,97	1,49	1,57	1,98
Iau pământ în arendă - %	8,69	5,88	2,56		17,65	7
% din total sup. arendată	58,19	4,31	5,17		32,33	100
Dau pământ în arendă - %			5,13		5,88	3
% din sup. dată în arendă			66,66		33,34	100

Sursa: calcule proprii.

Deși suprafața medie luată în arendă de către gospodăriile de țărani este de 3,37ha, ponderea celor care operează pe acest segment de piață este mică (8,7%) demonstrând încă o dată valoarea de prestigiu social care este atribuită pământului. Celelalte categorii, cu excepția șomerilor, au participări minoritare în segmentul luării în arendă motivați de obținerea de venituri din alte sectoare de activitate, de suficiența proprietății pentru asigurarea securității alimentare sau de vârsta înaintată.

Oferta pe piața arende este susținută de pensionari cu 66,6% din suprafața tranzacționată și de categoria "altele" cu 33,4%. Motivațiile de fond ale acestui comportament sunt, pentru țărani, vârsta înaintată, iar pentru ceilalți, interesul pentru alt tip de afaceri decât cele agricole, rezidența în alte localități etc.

Din punct vedere dimensional se constată o înclinație crescută (8%) a gospodăriilor cu proprietăți sub 3 ha de a lua pământ în arendă.

Tabelul nr. 5.9

Arendarea pe categorii funciare

Suprafața	sub 1 ha	1-2 ha	2-3 ha	peste 3 ha	Total
Structura funciară -%	25	25	27	23	100
Media pe gospodărie - ha -	0,43	1,15	2,25	4,23	1,98
Iau pământ în arendă - %	8	8	7,4	4,35	7
% din total sup. luată în arendă	9,48	56,04	25,86	8,62	100
Dau pământ în arendă - %			3,7	8,69	3
% din sup. dată în arendă			33	66	100

Sursa: calcule proprii.

Se pare că puterea economică scăzută a gospodăriilor sub 1 ha nu permite acestora să arendeze suprafețe mai mari (media suprafeței arendate/gospodărie este de 0,55 ha). Categoria de proprietari cu suprafețe de teren cuprinse între 1 și 2 hectare are o vârstă medie scăzută, dispune de resurse materiale, financiare și umane și participă cel mai activ pe piața arendei (suprafața luată în arendă este de 3,25 ha, în medie). A doua categorie ca și pondere în totalul suprafeței arendate este a proprietarilor cu loturi cuprinse între 2 și 3 hectare, însă suprafața medie contractată pentru o gospodărie scade considerabil față de grupa anterioară (1,5 ha luate în arendă/gospodărie). Dintre proprietarii cu peste 3 ha, doar 4,35% iau pământ în arendă, iar suprafața tranzacționată se reduce și ea în medie la 1 ha/gospodărie.

În segmentul ofertei de teren spre arendare, se constată că pe măsura creșterii suprafeței în proprietate se manifestă tendința sporirii interesului pentru acest tip de tranzacție funciară.

Manifestând atât o dependență directă a suprafeței date spre arendare cât și o dependență indirectă a suprafeței luate în arendă față de mărimea proprietății funciare, consider că arendării i se atribuie doar rolul de regulator pentru asigurarea securității alimentare.

Șomerii au familiile cele mai numeroase și par a nu fi interesați de afacerile agricole din cauza slabei profitabilități și a lipsei capitalurilor necesare. Șomeri de dată recentă, ei caută de lucru în alte sectoare de activitate, fapt demonstrat și de lipsa altor structuri în afară de pământul restituit.

Piața produselor agricole

Valorificarea producției vegetale

La nivelul eșantionului studiat se remarcă tendința de comercializare, cu precădere a produselor de origine animală (75% din numărul total de gospodării), spre deosebire de producția vegetală pentru care frecvența cazurilor de valorificare prin comercializare a fost de 36%. Șomerii sunt cei care nu întreprind nici un act de comerț relativ la produsele agricole obținute din propriile gospodării.

Legat de valorificarea producției vegetale se impun subliniate următoarele aspecte:

- a) produsele de origine vegetală destinate cel mai adesea comercializării sunt legumele și cartofii datorită posibilității de valorificare a acestora, în toate anotimpurile, pe piețele urbane din proximitatea comunei. Astfel, 8% din cei intervievați vând legume și 22% comercializează cartofi;
- b) pe tipuri de gospodării, tendința spre comercializare are valorile cele mai ridicate pentru gospodăriile conduse de țărani (60%) din cauza lipsei unei alte surse de venit alternative;
- c) vârsta înaintată a gospodăriilor conduse de pensionari le induce acestora un comportament economic închis care, dublat de veniturile provenite din pensii, fac ca numai 17% din această categorie de respondenți să participe la comerțul cu produse vegetale;
- d) frecvența gospodăriilor din categoriile "salariați" și "alții" care comercializează produse vegetale este de 40%. De remarcat este faptul că aceste

categorii ocupaționale dau orientări comerciale cu deosebire acelor culturi susceptibile de a furniza profitul maxim în condițiile valorificării potențialului de poziție al comunei în raport cu piețele urbane (legume, cartofi). Se remarcă deci o fază incipientă a specializării în producție pentru aceste grupuri;

- e) slaba tendință spre comercializarea produselor vegetale se datorează, pe de o parte, utilizării acestora în hrana animalelor "prin vânzarea cărora se obțin profituri mai mari" (după cum apreciază respondenții) și pe de altă parte, cotelor înalte ale autoconsumului; cei chestionați au apreciat că folosesc pentru consumul propriu 51,5% din fructe, 69% din legume și 58% din cantitatea de cereale produsă;
- f) comercializarea nu s-a făcut pe baze contractuale.

Valorificarea producției animale

La nivelul eșantionului analizat, se manifestă o tendință vădită de amplificare a comerțului cu produse animale. Sugestiv în acest sens este orientarea spre creșterea unui număr din ce în ce mai mare de animale. Dacă în 2000 16% dintre cei intervievați au declarat că au crescut mai multe animale comparativ cu 1999, pentru 2001 19% din respondenți se pronunță pentru sporirea efectivelor de animale și păsări din gospodărie. Motivațiile acestei evoluții sunt: pentru 71% din cazuri, imposibilitatea de a vinde cerealele; pentru 14% prețul redus al cerealelor, iar alți 14% au fost influențați de tendința generală manifestată la nivel comunitar.

Destinații comerciale îmbracă cel mai frecvent laptele și produsele lactate (19% din gospodăriile investigate vând lapte și 9% vând brânzeturi), bovinele (15% cresc bovine cu destinație comercială), porcine în viu (12%), carne de porc (9%).

Un fapt demn de remarcat în cazul pieței produselor animale este așezarea comerțului pe baze contractuale care, deși se manifestă deocamdată doar în cazul produselor lactate, reflectă tendința spre modernizare a relațiilor economice.

Factorii favorizanți ai dezvoltării comerțului cu aceste produse sunt:

- proximitatea și accesibilitatea la piața bucureșteană;
- proximitatea târgurilor săptămânale din comunele Brezoaiele (2 km) și Răcări (7 km);
- activitatea firmelor private care preiau (pe bază de contract) laptele și alte produse lactate.

Frecvența actelor de comerț este ridicată (peste 70%) la gospodăriile de salariați și la categoria "alții" deoarece acestea au vârste medii mai scăzute, au o mobilitate spațială ridicată, au acces sau caută să obțină cât mai multe informații privitoare la piață.

La nivelul eșantionului studiat în comuna Tărtășești au fost evidențiați și o serie de factori restrictivi în calea măririi efectivelor de animale și implicit a dezvoltării comerțului cu acest tip de produse:

- 47% din cei chestionați reclamă insuficiența furajelor;
- 29% acuză prețul ridicat de achiziție al nutrețurilor;

- 16% dau dovadă de conservatorism, apreciind că efectivul de animale este suficient pentru nevoile de consum ale gospodăriei;
- 7% afirmă fie că nu au avut cui să vândă produsele de origine animală sau că prețul obținut ar fi nesatisfăcător.

Piața serviciilor

În comuna Tărtășești agricultorii apelează într-o proporție redusă la sfaturile specialiștilor agricoli: 12% au apelat la camerele agricole, 11% au solicitat sfatul unui inginer agronom și 60% au făcut apel la medicul veterinar.

Gospodăriile ce dispun de suprafețe mai mari în proprietate (peste 3 ha) solicită într-o proporție mult peste media eșantionului serviciile specialiștilor (26% au cerut ajutorul camerei agricole și tot atâtea pe cel al inginerului agronom). Explicația constă în apetența comercială a acestor exploatații care dispun de suprafețe ce le permit acoperirea nevoilor proprii de consum, dar și obținerea unor surplusuri. Puterea economică le permite să facă unele investiții, să-și diversifice producția (în această grupă se plasează gospodăriile care au cultivat specii noi de plante).

Importanța redusă acordată pe ansamblul eșantionului consultanței de specialitate are implicații negative asupra eficienței și rentabilității activității productive.

Pe de altă parte se pune problema calității acestor servicii, dată fiind calificarea acestor specialiști (datând dinainte de '90) care este incompatibilă cu noile realități productive. Astfel, doar 66-70% dintre cei care au apelat la sfaturile specialiștilor se declară mulțumiți de îndrumarea sau de sprijinul primite, tendința pe viitor fiind de renunțare la aceste servicii (pe viitor intenționează să apeleze: 11% la camera agricolă, 10% la inginerul agronom și 55% la medicul veterinar).

Piața inputurilor

Cererea solvabilă pe piața inputurilor este redusă comparativ cu necesarul pentru o agricultură eficientă: 78% din gospodării au optat pentru mijloacele mecanice în exploatarea terenului, 61% au folosit semințe selecționate, 44% au utilizat îngrășăminte chimice și 30% pesticide, 7% furaje combinate și 9% au achiziționat furaje boabe.

Nivelul de dotare mecanică existent face ca numai 7% dintre gospodării să-și asigure mecanizarea din resurse proprii, restul procurându-și serviciile mecanice din alte surse (80% apelează la serviciile altor persoane particulare care dețin astfel de mijloace). Gospodăriile cu cea mai bună dotare tehnică sunt cele cu peste 3 ha în proprietate din rândul cărora 13% dețin în proprietate cel puțin un tractor, 17,4% au pluguri, 8,7% au în proprietate semănătoare și echipamente pentru irigații, 4,3% dețin grapă, disc sau remorcă. Ele sunt principalii furnizori de servicii mecanice pentru celelalte categorii dimensionale.

Investițiile în echipamente agricole sunt extrem de reduse, la nivelul eșantionului studiat doar 4% din subiecți au făcut astfel de investiții în anul 2000,

media sumei folosite în acest scop fiind de 13 milioane lei. Cuprinsă între un maxim de 22 milioane lei și un minim de 500 mii lei, suma cheltuită în aceste scopuri arată incapacitatea financiară a gospodăriilor de a face investiții de amploare (de exemplu, achiziționarea unor tractoare și echipamente noi și performante) atât de necesare modernizării agriculturii.

Există o corelație pozitivă, semnificativă statistic (0,5), între dimensiunea proprietății și capacitatea de a investi în echipamente agricole, rezultat al puterii economice, care sporește o dată cu suprafața exploatată, reflectând gradul ridicat al dependenței de agricultură.

Folosirea inputurilor moderne de producție înregistrează cote în creștere, peste media națională din rural, reflectând conștientizarea importanței pe care o au acestea în creșterea randamentului activităților agricole, fapt cu atât mai important cu cât suprafețele deținute de componentii eșantionului sunt mici.

Canalele de procurare a unor soiuri noi de semințe, a îngrășămintelor chimice și a pesticidelor (altele decât cele provenite din propria gospodărie) sunt: piața în proporție de 43% și întreprinderile private în cotă de 28%. Există la nivelul eșantionului o relație de directă proporționalitate între dimensiunea proprietății și cantitățile de inputuri utilizate în gospodărie: dacă 48% dintre gospodăriile cu proprietăți sub 1 ha utilizează semințe selecționate, la gospodăriile peste 3 ha proporția crește la 70%; pesticidele sunt utilizate într-o cotă de 24% de gospodăriile sub 1 ha, 28% de gospodăriile cu 1-2 ha, 29% pentru gospodăriile cu 2,5 ha și 39% pentru cele cu peste 3 ha.

Dacă privim din perspectiva clasificării ocupaționale, se constată că singurele gospodării care înregistrează un nivel relativ constant în achiziționarea inputurilor necesare pe durata întregii perioade de vegetație sunt cele conduse de salariați care investesc în semințe în proporție de 59%, în îngrășămintă chimică în cotă de 65% și în pesticide - 47%. La nivelul celorlalte grupe, o pondere însemnată dintre cei chestionați investesc mult în înființarea culturilor folosind semințe selecționate (52% - țărani; 64% - pensionari; 75% - șomeri; 65% - alții) celelalte inputuri de natură chimică fiind neglijate din cauza lipsei banilor. Excepție fac cei din categoria "alții" care folosesc pesticide și îngrășămintă cu deosebire pentru culturile destinate comercializării (legume, cartofi).

Evoluția modelelor instituționale rurale care influențează starea sistemului agroalimentar, la nivelul comunelor studiate, se află în strânsă corelație cu dinamica economică a subzonelor cărora le aparțin aceste comunități și depind de puterea economică a centrelor urbane polarizatoare (Giurgiu pentru Daia și București pentru Tărtășești). Astfel, la nivelul comunei Daia, vârsta medie a capilor de gospodărie este mai înaintată comparativ cu Tărtășeștiul, iar interesul pentru afacerile agricole este mai scăzut dată fiind capacitatea de absorbție mult mai scăzută a pieței municipiului Giurgiu comparativ cu cea bucureșteană.

Comportamentul asociativ în cazul eșantioanelor studiate are o mai mare amploare în cazul comunei Daia din cauza vârstei mai ridicate a celor chestionați și a capacității precare a activităților agricole de a genera profit prin exploatarea poziției privilegiate spațial față de centrul polarizator urban. Între comportamentul asociativ și nivelul sărăciei rurale există o directă proporționalitate (în județul Giurgiu indicele sărăciei comunitare are valori de 16,6%, iar înclinația spre formele

asociative de exploatare a terenului se manifestă la 55% din subiecții chestionați, în județul Dâmbovița același indice are valori mult inferioare, 6,4%, iar înclinația spre asociere este redusă la doar 17% din respondenți). La nivelul ambelor comunități se manifestă o tendință mai puțin (Daia) sau mai mult (Tărtășești) generalizată de a părăsi structurile asociative în favoarea exploatării individuale sau în arendă.

Din analiza corelațiilor simple se pot face câteva aprecieri referitoare la percepția perechilor “vânzare-cumpărare” de pământ și “luare-dare în arendă” a terenului agricol - ca activități esențiale ale formării și funcționării instituției “piața funciară” care prezintă următoarele trăsături:

- a) cumpărarea și/sau vânzarea de teren agricol sunt percepute mai degrabă nesemnificativ decât negativ, motivul esențial constând în faptul că reconstituirea și constituirea proprietății private are mai multe valențe de subzistență decât de creștere dimensională a exploatațiilor agricole;
- b) cumpărarea de teren agricol este reflectarea componentei de prestigiu social pe care o atribuie respondenții proprietății funciare;
- c) luarea și/sau darea în arendă de teren agricol se pare că încep să fie percepute ca alternative de gestionare a pământului:
 - vârsta înaintată a capilor gospodăriilor formate numai din pensionari constituie unul dintre motivele principale care “alimentează” darea în arendă de suprafețe agricole;
 - prezența în gospodării și a altor membri de familie cu ocupație agricolă secundară diminuează înclinația relativă spre a da în arendă;
 - piața arende este percepută mai degrabă ca un regularizator al asigurării securității alimentare decât ca o sursă de profitabilitate economică.

Comercializarea produselor agricole s-a lovit de numeroase dificultăți:

- prețul scăzut oferit de integratori pentru producția cerealiară, care nu permite reproducția procesului de producție;
- lipsa unor centre locale de colectare în teritoriu ale unităților de prelucrare care să permită deplasarea specialiștilor la nivel de gospodărie, pentru a negocia direct cu agricultorii condițiile încheierii unui contract de integrare. Factorii favorizanți ai dezvoltării comerțului cu produse agricole:
- apropierea și accesibilitatea la o piață dintr-un centru urban la nivelul căreia producătorii își pot desface direct produsele;
- proximitatea de târguri rurale și frecvența mare a acestora;
- existența unor integratori, în general privați, care preiau produsele agricole direct de la poarta fermei;
- apariția unor firme private procesatoare (cu deosebire pentru lapte) care acționează în proximitatea capitalei unde își comercializează produsele finite, își procură materiile prime din proximitatea centrului urban încercând să-și asigure continuitatea în aprovizionare, oferind contracte ferme gospodăriilor.

Pe piața serviciilor se manifestă o oarecare “lipsă de interes” care ar putea avea ca explicație, pe de o parte faptul că nu se conștientizează rolul consultanței

În obținerea unor producții ridicate, nu se conștientizează că rolul unor resurse calificate reprezintă o condiție esențială în dezvoltarea gospodăriei agricole, iar pe de altă parte faptul că specialiștii agricoli au o calificare tehnică și o pregătire limitată în domeniul economic, fapt ce nu le permite să ofere sfaturi micilor agricultori, pornind de la principiul rentabilității. Pe de altă parte, gospodăriile care optează pentru folosirea acestor servicii au o forță financiară superioară mediei și o "aplecare" spre comercializarea produselor agricole.

Capitolul VI

CONCLUZII

1. În perioada 1989 - 1998 (pentru care sunt disponibile Conturile naționale), la toți cei cinci indicatori esențiali ai formării resurselor economiei naționale a avut loc o creștere cumulativă de pondere a sectorului agroalimentar, tendință imprimată îndeosebi de componenta "agricultură" a acestuia.

2. Prezența persistentă a caracterului autoconsumationist (de subzistență) a sectorului agroalimentar, relevată atât prin prisma cererii intermediare, cât și prin cea a cererii finale de consum agroalimentar al menajelor.

3. Instalarea unui proces de dezintegrare agroalimentară în economia românească, generat de persistența unei duble "fracturi" - între producția vegetală și cea animală, în cadrul producției agricole, pe de o parte, și între producția agricolă și cea alimentară, pe de altă parte.

4. Sporul de valoare adăugată brută obținut pe întreaga perioadă 1990-2000 s-a datorat influenței preponderente a factorilor extensivi (populația ocupată agricol și înzestrarea tehnică a forței de muncă) și doar în mică măsură factorilor intensivi (eficiența capitalului fix și material-intensitatea producției agricole).

5. În agricultură și industria tutunului (singurele două subramuri ale sectorului agroalimentar) eficiența netă a consumurilor intermediare (expresie parțială a competitivității interne) este supraunitară.

6. Dinamicile celor trei indicatori sintetici din agricultură și industria alimentară devansează pe cele aferente ansamblului economiei naționale.

7. Dimensiunea regională a sectorului agroalimentar românesc, analizată atât prin indicatorii de eforturi (forță de muncă, capital fix și inputuri intermediare, servicii etc.), relevă mari discrepanțe de nivel și tendințe de accentuare a decalajelor regionale ale înzestrării cu resurse și factori, dar și ale eficienței utilizării acesteia.

8. Dimensiunea decalajelor de nivel dintre România și Uniunea Europeană, sub raportul indicatorilor de înzestrare cu resurse și factori de producție dar, mai ales a indicatorilor de performanță economică sectorială devine de importanță maximă pentru țara noastră în condițiile pregătirii aderării la UE.

9. Efectele implementării de modele instituționale rurale care influențează sistemul agroalimentar românesc sunt în strânsă corelație cu dinamica economică a subzonelor în care se situează diferitele comunități rurale.

10. Din perspectivă macroeconomică, analiza sistemului agroalimentar românesc relevă instalarea și persistența unor fenomene și procese economico-sociale contradictorii până la divergențe în raport cu tendințele înregistrate în țările cu economii moderne, sau în raport cu rigorile realizării unei economii de piață funcționale, performantă. Între acestea pot fi semnalate:

- tendința de reagrare a economiei, derivată din creșterea absolută și relativă a populației active ocupate în agricultură care, însoțită de scăderea dramatică a stocului de capital fix productiv, generează un recul considerabil al înzestrării tehnice a muncii ca suport fizic al nivelului scăzut de productivitate sectorială;
- tendința spre dezintegrare agroalimentară cauzată de persistența unei duble fracturi intervenite în interiorul agriculturii (între producția vegetală și cea animală) și în cadrul sectorului agroalimentar (între producția agricolă și cea alimentară);
- tendința spre autoconsum (subzistență), generată de gradul foarte ridicat de atomizare a ofertei agricole și gradul foarte scăzut de organizare și funcționalitate a piețelor produselor agricole, pe fondul îngustării cererii intermediare și a celei finale solvabile de consum al populației.

11. Din perspectivă teritorială (regională) fenomenele și procesele semnalate sunt amplificate și mai mult, generând accentuarea disparităților economico-sociale mai ales în zonele în care dezindustrializarea este însoțită de ajustări structurale nesemnificative în sectorul agroalimentar și în spațiul rural.

12. Actualul nivel al decalajelor, dar mai ales tendințele acestora în raport cu Uniunea Europeană conferă sectorului agroalimentar românesc o scăzută forță competitivă în spațiul pieței unice europene, precum și pe plan internațional.

Bibliografie

- Artis, M., Surinach, J., Pons, J., (1994): "*El sistema agroalimentario catalán en la tabla Input-Output de 1987*", în "Investigación Agraria-Economía" (IAE), INITAA, Vol. 9, nr. 1.
- Bauman, Kurt J., Downs, Barbara A. (2000): "*Measures of Help Available to Households in Need: Their Relation to Well-being, Welfare and Work*", US Bureau Census Washington DC, Population Division Paper work no. 42.
- Dumitru, D., Ionescu, L., Popescu, M., Toderoiu, F., (1997): "*Agricultura României – tendințe pe termen mediu și lung*", Editura Expert, București.
- Enciso, J. P., Sabate, P., (1995): "*Una visión del complejo de producción agroalimentario español en la década de los ochenta*", în: "Investigación Agraria-Economía" (IAE), INITAA, Vol.10, No. 3, Madrid.
- Eiteljoerge, U., Hartmann, M. (1999): "*Central and Eastern European Food Chains Competitiveness*", în: "The European Agro-food System and the Challenge of Global Competition", ISMEA, Rome.

- Florian, V., Toderoiu, F., Popescu, M., Rusu, M., Stefanescu, C. (1999): "*Instituțiile dezvoltării rurale – studiu de caz*", revista "Calitatea vieții", nr.3-4, Editura Academiei Române.
- Gavrilescu, D., Giurcă, D. (coord.) (2000): "*Economia agroalimentară*", Editura Expert, București.
- Greig Smith, W., (1984): "*Economics and Management of Food Processing*", AVI Publ. Co. Inc. Westport.
- Hartmann, M., (1993): "*Überlegungen zur Wettbewerbsfähigkeit des deutschen Ernährungsgewerbes*", în: "Agrarwirtschaft"(AW), Jg. 42, Heft 6.
- Martin, Lee R. (1992): "*A survey of Agricultural Economics Literature*", vol. 4 – "Agriculture in Economic Development 1940s to 1990s", published by the University of Minnesota Press for the American Agricultural Economics Association.
- Popescu, M., (2001): "*Concentrarea producției agricole - tendințe convergente și divergente cu UE*", în: Evoluția sectorului agroalimentar în România - convergențe multicriteriale cu UE, Vol. 17 ESEN, Editura Expert, București.
- Sandu, D. (1999): "*Cine sunt antreprenorii din agricultura de tranziție?*", (manuscris), București.
- Schmitt, G. (1997): "*Unvollkommene Arbeitsmärkte, Produktivität und Effizienz des Faktoreinsatzes in der Landwirtschaft*." în: "Agrarwirtschaft", Jg. 46, H. 10.
- Tesliuc, E., Chirca, C. (1999): "*Analiza dezvoltării rurale în România*", Banca Mondială și Comisia Națională pentru Statistică, București.
- Toderoiu, F., (2002): "*Sectorul agroalimentar în România - mutații structurale multicriteriale Comparative*", în: Evoluția sectorului agroalimentar în România - convergențe multicriteriale cu UE, Vol. 17 ESEN, Editura Expert, București.
- Toderoiu, F., (2002): "*Agricultura: resurse și eficiență. (O retrospectivă semiseculară)*", Editura Expert, București.
- Toderoiu, F., Ștefănescu, C. (2002): "*Agri - Food Sector in Romania - Loss on Internal and External Competitiveness*", în: "Romanian Journal of Economic Forecasting", Nr. 1, CEID - NIER, Bucharest.
- Toderoiu, F., Popescu, M., Ștefănescu, C. (2001): "*Decalaje agricole teritoriale și disparități economice regionale – măsurare, tendințe, implicații*", Oeconomica, nr. 4, Editura IRLI, București.
- Zahiu, L. (1999): "*Management agricol*", Editura Economică, București.
- Van Depoele, L. (2000): "*Major Achievements and Gaps in Rural Development in the European Union*", Third World Bank – FAO EU Accession Workshop in the Rural Sector – *The Challenge of Rural Development in the EU Accession Process*, Sofia, Bulgaria.
- Wilezynski, P. (2000): "*The Poland Rural Development Project*", Third World Bank – FAO EU Accession Workshop in the Rural Sector – *The Challenge of Rural Development in the EU Accession Process*, Sofia, Bulgaria.
- *** (1997): "*Private Agriculture in Romania*", Household Survey, MAF, European Commission, World Bank, Bucharest.

-
- *** (1999): "*Territorial competitiveness. Creating a territorial development strategy in light of the LEADER experience*", "Rural Innovation", Dossier nr. 6, Part.1, Leader European Observatory.
- *** (1999): "*Dezvoltarea rurală în România, Carta Verde*", Institutul de Economie Agrară, Urban Proiect, București.
- *** (2000): "*Czech, Slovak, Polish, Slovenian, Romanian, Latvian, and Hungarian Agriculture in Comparison with EU Countries*", Prague.
- *** *Anuarele statistice ale României, 1994-2001.*